

JURIDISKA FAKULTETEN

VID LUNDS UNIVERSITET

Ellinor Hasselgren

Sexuella riskbeteenden och destruktiva sexuella miljöer inom ramen för 3 § LVU

En rättsfallsstudie samt en undersökning av barn och ungas
normbrytande sexualitet och sexuella utsatthet.

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet

30 högskolepoäng

Handledare: Titti Mattsson

Termin: Period 1 HT 2023

Innehåll

Summary	4
Sammanfattning	5
Förord.....	6
Förkortningar	7
1 Inledning	8
1.1 Bakgrund	8
1.2 Syfte och frågeställningar.....	9
1.3 Forskningsläge och material.....	9
1.4 Metod.....	10
1.4.1 Rättsdogmatik	10
1.4.2 Rättsfallsstudie	10
1.4.3 Rättsociologisk och interdisciplinär metod.....	11
1.4.4 Barnrätt utifrån ett rättssäkerhetsperspektiv.....	11
1.5 Avgränsningar och förtydliganden	12
1.6 Disposition.....	14
2 Gällande rätt.....	15
2.1 Rättsprocessen	15
2.2 Rekvisit för beredelse av vård	16
2.2.1 Farerekvisitet.....	17
2.2.2 Vårdbehovsrekvisitet.....	17
2.2.3 Beteendefall.....	18
2.3 Socialt nedbrytande beteende	19
2.3.1 Praxis angående socialt nedbrytande beteende	20
2.3.2 Kammarrättsavgöranden	21
3 Rättsfallsstudie.....	24
3.1 Tidigare studier.....	24
3.2 Metod.....	25
3.3 Urval av förvaltningsmål.....	25
3.4 Resultat	26
3.4.1 Identifiering av riskmiljöer och riskbeteenden	28
3.4.2 Typfallen	29
3.4.3 Sammanfattande slutsatser av rättsfallsstudien.....	33
4 Undersökning av förhållanden som nämns i förarbeten och praxis. .	37
4.1 Tema 1: Normföljande och normbrytande sexualitet.....	38
4.1.1 Sexuellt självbestämmande	39
4.1.2 Sexuell ohälsa.....	40
4.1.3 Slutsatser	41

4.2	Tema 2: Psykiatrisk störning, funktionsnedsättningar och diagnoser.....	42
4.2.1	Lagstiftningens syfte	42
4.2.2	Funktionsnedsättningar	43
4.2.3	Psykisk ohälsa	46
4.2.4	Särskilt om sex som självskadebeteende.....	47
4.2.5	Slutsatser	48
4.3	Tema 3: Sexuell utsatthet, riskmiljöer och riskbeteenden...	49
4.3.1	Straffrättslig definition av sexuellt våld.....	49
4.3.2	Statistik.....	50
4.3.3	Brottsutsatthet – ur ett viktimologiskt perspektiv	51
4.3.4	Sexuella riskmiljöer och riskbeteenden	52
4.3.5	Slutsatser	59
5	Analys.....	60
5.1	Diskussion	60
5.1.1	Gällande rätt	60
5.1.2	Rättstillämpningen i förvaltningsrätterna och fjärde kapitlets tre teman	61
5.1.3	Tema 1: Normbrytande sexuellt.....	62
5.1.4	Tema 2: Barn och unga med psykisk ohälsa och/eller funktionsnedsättningar	62
5.1.5	Tema 3: Utsatthet – ett beteende eller inte?	63
5.2	Avslutning	65
	Käll- och litteraturförteckning.....	68
	Rättsfallsförteckning	76

Summary

Children and young people can, motivated by their own sexual risk behaviors, sexual vulnerability and stays in destructive sexual environments, be taken into care with the support of the law (1990:52) Care of Young Persons (Special Provisions). The essay aims to investigate which risk behaviors and risk environments that are included under the 3 § prerequisite of “other socially destructive behavior”.

The essay initially consist of a descriptive part in which applicable law is presented. The applicable law is studied based on legal text, preparatory works, practice from the Supreme Administrative Court and two cases from the Court of Appeals. The empirical study in the next chapter studies twenty-two cases from eight different administrative courts where the social welfare board applied for care based on sexual vulnerability, sexual risk-taking or staying in destructive sexual environments. The fourth chapter examines the themes identified based on preparatory works, practice and previous studies of verdicts regarding LVU. Finally, the result is analyzed with emphasis on whether the three themes are compatible with current law and whether sexual vulnerability should be rewritten as a behavior.

Sammanfattning

Barn och unga kan, motiverat av egna sexuella riskbeteenden, sexuell utsatthet samt vistelser i destruktiva sexuella miljöer, omhändertas med stöd av 3 § lagen (1990:52) med vissa bestämmelser om vård av unga (LVU). Uppsatsens syfte är att undersöka vilka riskbeteenden och riskmiljöer som kan falla under rekvisitet annat socialt nedbrytande beteende.

Uppsatsen består inledningsvis av en deskriptiv del där gällande rätt presenteras, utifrån dels lagtext och förarbeten dels praxis inklusive två mål från kammarrätten. Därefter följer en empirisk studie där tjugotvå mål från åtta förvaltningsrätter studerats där socialnämnden ansökt om vård på grund av sexuell utsatthet, sexuellt risktagande eller vistelser i destruktiva sexuella miljöer. Det fjärde kapitlet är ett undersökande kapitel med tre teman spunna av förarbeten, praxis och tidigare studier av LVU-domar. Slutligen analyseras slutresultatet med tonvikt huruvida de tre temana är förenliga med gällande rätt samt om sexuell utsatthet bör omskrivas till ett beteende.

Förord

Med en stor varm choklad toppad med vispgrädde och chokladsås sittandes vid fönstren på Espresso House i Trelleborg, det var så jag hade visualiserat målbilden när jag skrev de sista orden på min uppsats och lämnade in. Livet blir sällan som man tänkt sig. Efter tre veckor med ”vabb” av mina tre troll, sitter jag här med covid vid mitt vita köksbord, med en trallande diskmaskin i bakgrunden. Det är en smula ofattbart att det tuffaste, men samtidigt roligaste, maratonet i mitt liv snart är avklarat.

Jag vill, utan närmare motivering, sprida min tacksamhet till följande personer. Mina vänner Sofie, Rebecca, Ida, Sara, Ellen, Matilda, Veronica, Sara, Christoffer och Emma, tack. Till mina föräldrar Lena och Joakim. Till mina vägledare Naoma, Soha, Christina och Klas.

Jag vill också tacka ett flertal av professorerna på den juridiska fakulteten, särskilt Ellika, Linnea, Ulrika, Jesper och Ulf som jag kommer minnas med extra värme. Min handledare, Titti Mattsson, ska ha ett extra stort tack då hon inte enbart varit mitt bollplank under denna svåra skrivprocess, utan även min sparringpartner som fått mig att våga riva uppsatsens struktur, tänka om och tänka rätt.

Jag vill givetvis också tacka Maria A. Vogel och Cecilia Fredlund för att ni brainstormat med mig och delat med er av era värdefulla kunskaper. Uppsatsen har växt med ert stöd.

Men framför allt tack till mina troll, Elodie, Aaron och Adeline. Ni är mitt allt. Alltid.

Ellinor Hasselgren

Förkortningar

Adhd	Attention Deficit Hyperactivity Disorder
Barnkonventionen	FN:s konvention om barnets rättigheter
BBIC	Barnets behov i centrum
BrB	Brottsbalk (1962:700)
Brå	Brottsförebyggande rådet
FB	Föräldrabalk (1949:381)
FL	Förvaltningslag (2017:900)
FPL	Förvaltningsprocesslag (1971:291)
HBTQ	Homosexuella, bisexuella, trans- och queerpersoner
HD	Högsta domstolen
HFD	Högsta förvaltningsdomstolen
IVO	Inspektionen för vård och omsorg
LPT	Lag (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård
LSU	Lag (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård
LVM	Lag (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall
LVU	Lag (1990:52) med vissa bestämmelser om vård av unga
NCK	Nationellt centrum för kvinnofrid
NJA	Nytt juridiskt arkiv
NPF	Neuropsykiatriska funktionsnedsättningar
Prop.	Proposition
PTSD	Posttraumatiskt stressyndrom
RÅ	Regeringsrätten
Roks	Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige
SiS	Statens institutionsstyrelse
SoF	Socialtjänstförordning (2001:937)
SoL	Socialtjänstlagen (2001:453)
SOU	Statens offentliga utredningar
SoU	Socialutskottet
SRHR	Folkhälsomyndigheten arbete för sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter
SvJT	Svensk Juristtidning
THC	-9 tetrahydrocannabinol, den dominerande psykoaktiva komponenten i cannabis.

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Hon låter männen bara ha sex med hennes kropp / Jag blir ändå våldtagen så då kan jag lika gärna ta betalt för det.

Vår värld har förändrats, det kan konstateras utifrån de förarbeten från sent 1980-tal som nämner sexklubbar och prostitution inom rekvisitet ”annat socialt nedbrytande beteende”. Världen har förändrats, inte enbart i de plattformar som utgör destruktiva sexuella miljöer utan även avseende barns utsatthet för vuxna som vill utnyttja dem för sin egen vinnings skull. Min generation, jag är född 1992, var troligen bland de första årskullarna som blev utsatta för online-grooming. Dickpicks och obehagliga sexuella förslag från vuxna var redan vanligt när vi som tioåringar spelade stallet.se, pratade med vänner på MSN och kamrat. Barn och unga idag växer upp i en ännu mer utsatt kontext. Normalisering av fenomen som sugardejting och OnlyFans kan orsaka att tröskeln in till prostitution sänks.¹

Kunskapen om sexuell utsatthet, sexuellt självskadebeteende, psykiatriska diagnoser, funktionsnedsättningar och missbruk har ökat sedan 1980-talet, men reflekterar den ökade kunskapen hur vi behandlar våldsutsatta i vårt förvaltningsrättsliga system?

Sveriges Radios journalist Daniel Velasco rapporterade i mars 2023 om en flicka som tvångsvårdas med stöd av LVU då hon blivit utsatt för sexuella övergrepp av två killar i hennes skola under skoltid. Velasco publicerade, i anslutning till flickans berättelse, en undersökning av cirka 300 beslut om tvångsvård. Velasco fann att var tredje domslut om flickor och var sextonde domslut om pojkar tar upp sexuella orsaker i beslut om tvångsvård.² Utfallet pekar på att pojkars utsatthet för sexuellt våld missas då viss forskning antyder att pojkar i något högre utsträckning har sex mot ersättning jämfört med flickor.³ Velascos granskning blev startskottet för uppsatsen du nu håller i din hand.

¹ Oldberg, Erika, "Forskare: ”Sugardejting – en del av att normalisera prostitution”", *Sydsvenskan*, 30 april 2023, <https://www.sydsvenskan.se/2023-04-30/forskare-sugardejting-en-del-av-att-normalisera-prostitution>.

² Velasco, Daniel, "Sex anges som skäl för tvångsvård av flickor", *Sveriges radio*, 13 mars 2023, <https://sverigesradio.se/avsnitt/sex-anges-som-skal-for-tvangsvard-av-flickor>.

³ Socialstyrelsen, *Sex mot ersättning – Utbildningsmaterial om skydd och stöd till barn och unga*, 2015, s.12, <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikel-katalog/ovrigt/2015-5-2.pdf>, hämtad 2023-11-18.

1.2 Syfte och frågeställningar

Uppsatsens syfte är att undersöka vilka sexuella risktaganden och destruktiva sexuella miljöer som inryms i begreppet annat socialt nedbrytande beteende i 3 § LVU.

Kapitlet om gällande rätt avser att besvara följande frågeställning:

- Hur ser gällande rätt ut avseende sexuella riskbeteenden, utsatthet och destruktiva sexuella miljöer inom begreppet ”annat socialt nedbrytande beteende” i 3 § LVU?

Rättsfallsstudien avser att besvara följande:

- Hur ser rättstillämpningen i förvaltningsrätterna ut gällande olika sexuella risktaganden och destruktiva sexuella miljöer inom ramen för 3 § LVU?

Det undersökande kapitlet utgår från tre teman:

- Vad är normbrytande sexualitet när den unge inte uppvisar något brottsligt beteende?
- Är det lagstiftarens avsikt att behandla barn med psykisk ohälsa och kan sexuellt risktagande utgöra symptom för funktionsnedsättningar och psykisk ohälsa?
- Bör risk för återupprepad våldsutsatthet ses som normbrytande beteende och motivera vård enligt rekvisitet annat socialt nedbrytande beteende i 3 § LVU?

1.3 Forskningsläge och material

Inom tvångsvård av unga finns det en stor tillgång av material, såsom förarbeten och rättspraxis. Relevant doktrin rörande LVU författad av Mattsson och Peczenik har använts i tillämpliga delar i uppsatsens avsnitt 1.4.4. Ett flertal kapitel baseras även på myndighetsmaterial.

Rättsfallsstudien presenteras inledningsvis med mycket ytlig genomgång av två studier som undersökt LVU-domar, Schlytter (1999) och Pettersson och A. Vogel (2023).

Juridisk litteratur avseende barn och ungas sexuella riskbeteenden samt sexuella destruktiva miljöer, ur en 3 § LVU beteendekontext, saknas mer eller mindre helt. Att söka sig till straffrättsliga källor, vid avsaknad av juridiskt material i tvångsvårdskontext, har varit nödvändig för uppsatsens utveckling. Vidare skulle jag vilja påstå att vetenskaper som kriminologi, socialt arbete,

och psykiatri har varit nödvändig för att få en helhetsbild om varför, när och hur barn utvecklar ett sexuellt risktagande, detta motiveras närmare under metodavsnittet. Uppsatsen har i fjärde kapitlet utgått från juridisk kontext i den mån det varit möjligt, exempelvis vid beskrivning om samtycke, beroendeställningar, att sälja sex med mera. Vidare har även rapporter och material från statliga myndigheter så som Folkhälsomyndigheten, Brottsförebyggande rådet (Brå), Socialstyrelsen, Jämställdhetsmyndigheten med flera inhämtats. Ett flertal forskare presenteras i denna del, bland annat Cecilia Fredlund, Sofia Hammarström, Finkelhor & Brown och Nils Christie.

1.4 Metod

1.4.1 Rättsdogmatik

I uppsatsens kapitel om gällande rätt används rättsdogmatisk metod. Rättsdogmatiken innebär att svaret på en juridisk frågeställning söks i de erkända rättskällorna vilka är lagtext, förarbeten, domstolspraxis och doktrin i nedåttigande ordning.⁴ Rättsdogmatikens syfte beskrivs vara att rekonstruera en rättsregel eller att finna lösningen på ett rättsligt problem genom att applicera en rättsregel på detsamma. Den rättsdogmatiska analysen av gällande rätt syftar att undersöka hur rättsregeln skall uppfattas i ett visst konkret sammanhang.⁵ I avsaknaden av ett avgörande från Högsta förvaltningsdomstolen (HFD) har två mål från kammarrättspraxis studerats. Kammarrättspraxis kan ha en viss normerande effekt. En dom, hur genomtänkt och välskrivnen den än är, utgör dock inte svaret på gällande rätt om det saknas ett vägledande avgörande. Ett avgörande från HFD kan omkullkasta en underrättspraxis om det visar sig att HFD inte delar domstolarnas synsätt.⁶

Det avslutande avsnittet innehåller dels en beskrivning av rättsläget, de lege lata, dels en argumentation kring några av de rättsliga problem som uppmärksammas under uppsatsens gång, dvs en de lege ferenda-argumentation.⁷

1.4.2 Rättsfallsstudie

Undersökningen av rättstillämpningen i förvaltningsrätters beslut om vård på grund av sexuell utsatthet, vistelser i destruktiva sexuella miljöer samt sexuellt risktagande avsåg främst att undersöka hur förvaltningsrätter hanterar och motiverar vård utifrån olika grunder. Motiverat av tidigare forskning och utfallet av den kvalitativa rättsfallsstudien av tjugotvå mål sorterades målen in i två kategorier och fem typfall identifierades i studien. Rättsfallsundersökningen fann fem riskbeteenden och tre riskmiljöer, några av dessa undersöks

⁴ Kleineman, Jan, "Rättsdogmatisk metod", I: Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red.), Juridisk metodlära, s. 21–46, 2. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2018. s. 21.

⁵ Kleineman, "Rättsdogmatisk metod", s. 26.

⁶ Kleineman, "Rättsdogmatisk metod", s. 39.

⁷ Kleinemann, "Rättsdogmatisk metod", s. 36.

närmre i uppsatsens fjärde kapitel. Den empiriska rättsfallsstudiens metod beskrivs närmare i avsnitt 3.2 och 3.3.

1.4.3 Rättssociologisk och interdisciplinär metod

Rättssociologisk metod har brukats vid framställningen av kapitel fyra. Den rättssociologiska metoden beskrivs som en metod där rätten beaktas i ett samhällsperspektiv, där man undersöker den inbördes påverkan mellan rätten och andra normer och värderingar i samhället.⁸ Rättssociologisk metod utgår från etablerade källor, om i förväg etablerad kunskap, teorier, som bygger på systematiska studier av hur verkligheten ser ut och fungerar på olika samhällsområden. Rättssociologiska metoden undersöker om det verkligen är gällande rätt som tillämpas. Roscoe Pound definierar skillnaden mellan den klassiska rättsvetenskapen och rättssociologin som ”law in books and law in action”. Samhällsperspektivet är viktigt för att erhålla kunskap om rättsreglernas orsaker och konsekvenser.⁹

Uppsatsen inkluderar även andra vetenskaper. En så kallad interdisciplinär forskningsmetod har tillämpats vilken avser att förena olika forskningsområde för att studera ett komplext problem.¹⁰ Ett exempel på sådan typ av forskning är när rättsvetenskapliga forskare drar nytta av biologivetenskaper för att analysera vilket tolkningsalternativ av en viss rättsregel som är mest ändamålsenligt med hänsyn till begreppet ”hållbar utveckling”.

1.4.4 Barnrätt utifrån ett rättssäkerhetsperspektiv

Relevanta mänskliga rättigheter samt juridiska principer ska beaktas vid bedömningen om vård ska beredas enligt LVU. Tvångsvård är en integritetsin-gripande åtgärd vilket bland annat inskränker barnets integritet, barnets rätt till privatliv samt barnets rörelsefrihet.

Rättssäkerhet är ett omdebatterat begrepp i såväl samhällsdebatten som inom juridiken.¹¹ Rättssäkerhet kan enligt Peczenik delas in i formell och materiell rättssäkerhet. Den traditionella tolkningen av den formella rättssäkerheten är att beslut ska vara förutsägbara och att likhetsprincipen iakttas, det vill säga att lika fall behandlas lika. Principen stadgas i 1 kap. 9 § regeringsformen (RF). Materiell rättssäkerhet avser att förutsägbarheten ska motsvara andra etiska krav.¹²

Barnets bästa ska beaktas vid tvångsomhändertagande vilket framgår av 1 § 5 st. LVU. Ordalydelsen i 1 § 5 st. LVU är snävare än barnkonventionens art.

⁸ Lehrberg, Bert, *Praktisk juridisk metod*, 2020, 12 uppl. Iusté Aktiebolag, s.247

⁹ Hydén, Håkan, ”Rättssociologi – Om att undersöka relationen mellan rätt och samhälle”, i Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, s. 21–46, 2. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2018. s. 209 ff.

¹⁰ Gräns, Minna, I: ”Användandet av andra vetenskaper”, Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, s. 21–46, 2. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2018 s. 436.

¹¹ Zila, Josef: ’Om rättssäkerhet.’ SvJT 1990 s. 284–305, se s. 284 f.

¹² Peczenik, A, *Vad är rätt?*, Norstedts juridik, 2021, s. 89-95.

3 vilket ger utrymme för att andra intressen kan vara avgörande för vilket beslut som fattas, dock ska beslutet vara i syfte att förbättra för den unge.¹³ Barnets bästa måste avgöras vid varje enskilt fall. En person som står nära barnet kan ha svårt att göra en objektiv bedömning vad som är bäst för barnet.¹⁴ Artiklar i barnkonventionen som återkommer i uppsatsens är art. 34 och art. 39.

Mattsson framställer tre grundläggande teman för det barnrättsliga perspektivet i tvångsvården av barn och unga: kravet på rättssäkerhet, delaktighet och god vård. Gällande temat rättssäkerhet framhävs att barn i juridisk mening tillhör en särskilt utsatt position. Barn kan vara i behov av anpassat rättsligt stöd för att kunna tillgodose sina rättigheter. Barn saknar rättshandlingsförmåga innan de fyllt 18 år, undantagsvis mål och ärenden i socialtjänstlag (2001:453) (SoL), Lag (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) och LVU där barnet har talerätt vid 15 års ålder. Barns talerätt i LVU framgår av 36 § 2 st. LVU. Att barn tillmäts rättskapacitet kan medföra praktiska svårigheter att utkräva eller erhålla sina rättigheter.¹⁵ Barns delaktighet varierar utifrån beslutstyp, vårdform, ålder och mognad. Delaktigheten grundar sig i rätten att få information, rätten att komma till tals samt ha medinflytande med hänsyn till barnets mognad och ålder. För vissa barn kan delaktighet vara särskilt problematisk, det kan då finnas ett behov av särskilda insatser för att tillgodose att barnet kan vara delaktigt i de frågor som berör barnet. Funktionsnedsättning, språksvårigheter och låg ålder nämns vara faktorer då delaktighet kan anses vara särskilt problematisk.¹⁶ Legitimiteten av samhälleliga tvångsingripanden är beroende av att omsorgen och vården har viss kvalitet samt skapar bättre förutsättningar för en bättre tillvaro. Barnets bästa ska vara avgörande i varje enskilt fall. Mattsson refererar till RÅ 1996 ref. 61 vilket avsåg ett mål där den tvångsvårdade flickans vårdbehov ökade under vårdtiden. Av rättsfallet konstaterades att tvångsvården bör minska vårdbehovets omfattning efter hand, vilket i sin tur innebär att vården ska vara av tillräcklig hög kvalitet för att kunna tillgodose barnets vårdbehov.¹⁷

1.5 Avgränsningar och förtydliganden

Uppsatsen fokuserar på sexuell utsatthet och eget sexuellt risktagande. Därav exkluderas barn och unga som blivit tvångsomhändertagna på grund av att de har ett aggressivt sexuellt beteende mot någon annan, blivit misstänka för sexualbrott eller på något sätt utövade sexuellt våld mot någon annan. Uppsatsen rymmer inte heller de barn och unga som upplevt sexuellt våld av sina

¹³ Clevesköld, Lars, lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga 1 §, Karnov (JUNO), besökt 2023-10-07.

¹⁴ Svensson, Gustav, *Högsta förvaltningsdomstolen och tvångsvården*, Nordsteds Juridik 2012, s. 79 ff.

¹⁵ Mattsson, Titti, *Barnrättsperspektivet i tvångsvården för barn och unga*, I: Leviner, Pernilla, Lundström, Tommy, *Tvångsvård av barn och unga*, s.104-125, 1 uppl., Wolters Kluwer Sverige AB, Visby, 2017, s.110 ff.

¹⁶ Mattsson, *Barnrättsperspektivet i tvångsvården för barn och unga*, s.114.

¹⁷ Mattsson, *Barnrättsperspektivet i tvångsvården för barn och unga*, s.119.

föräldrar eller andra personer i barnets hemmiljö då det faller inom 2 § LVU. Uppsatsen inkluderar inte heller barn och unga som lever i en hederskontext, varken i förklaring kring deras sexuella utsatthet med oskuldsintyg, tvångsgifte eller de konsekvenser förekomsten av ett sexuellt riskbeteende kan få om det upptäcks av någon som utövar hedersrelaterat våld och/eller förtryck. Ytterligare en avgränsning har gjorts mot de barn som ursprungligen blivit föremål för trafficking av sina vårdnadshavare där domstolen funnit att det både förekommit omsorgsbrister och barnet senare utvecklat ett riskbeteende. Ett stort antal av de barn och unga som säljer sex har genom människohandel förts olagligt till Sverige för sexuella ändamål.¹⁸

Ett särskilt avsnitt om gränsdragningen mellan lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård LPT och LVU finns inte i uppsatsen. Det hade varit en intressant aspekt att studera då merparten av de berörda unga i uppsatsen lider av psykisk ohälsa. Lagstiftarens resonemang om LVU och psykisk ohälsa har förts översiktligt i avsnitt 4.2.

Det undersökande kapitlet gör enbart anspråk på att undersöka tre teman ytligt. Det innebär att kapitlet saknar eller innehar ofullständiga förklaringar om vissa diagnoser, funktionsnedsättningar, symtombilder, riskgrupper, risktaganden och riskmiljöer. Information om tändningsmönster, hypersexualitet och parafili har utelämnats. Den psykologiska aspekten kring utvecklandet av tändningsmönster och stigmatisering av tändningsmönster som går mot ”normen” hade varit ett intressant tillägg som faller utanför uppsatsens område.

Uppsatsen berör inte heller barn och ungas risktagande när det kommer till försäljning av pornografiskt material eller streaming av sådant, vilket utgör skälet för vård i några av målen i rättsfallsstudien. Försäljning av egenproducerade pornografiska bilder och filmer kan vara en inkörsport till prostitution.¹⁹ Uppsatsen behandlar ämnet ungas utsatthet för våld i nära relation översiktligt. Det är ett mångdimensionellt problem och det saknas beskrivning om till exempel fenomen som gaslighting, medberoende och traumabindning. Flertalet aspekter avseende digitaliseringens inverkan på barns mående, utsatthet och föreställningar kring livet och livsstilar har utelämnats. Exempelvis romantisering av sugardejting och hur personer i sugardejting distanserar det från prostitution.

Begreppet barn och unga används genomgående i uppsatsen då unga kan vårdas med stöd av LVU fram till dagen den unga fyller 21 år. Varje människa under 18 år är barn enligt Barnkonventionens art. 1.

¹⁸ Polisen, "Människohandel – lagar och fakta", hämtad 1 november 2023, <https://polisen.se/lagar-och-regler/lagar-och-fakta-om-brott/manniskohandel/>.

¹⁹ Bering, Sofia, "Polis larmar: Risk för ökad prostitution när fler säljer nakenbilder", SVT, 21 september 2021, <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/polis-larmar-fler-saljer-nakenbilder-online-risk-for-okad-prostituion>.

Uppsatsen använder begreppen riskmiljöer och riskbeteenden. Jag har valt att särskilja dessa begrepp motiverat av att ett riskbeteende förutsätter en aktivitet i den unges handlande medan en riskmiljö snarare utgör ett destruktivt sammanhang där den unga är mer eller mindre passiv för det våld som brukas mot hen. Utsatthet för våld i nära relation utgör en riskmiljö medan sex mot ersättning kategoriseras som riskbeteende.

1.6 Disposition

Uppsatsen består av ett inledande kapitel, tre huvudsakliga kapitel samt ett avslutande kapitel.

Det andra kapitlet beskriver gällande rätt avseende beredelse av vård vid förekomsten av annat socialt nedbrytande beteende enligt 3 § LVU. Rekviritet annat socialt nedbrytande beteende undersöks genom hänvisning av tillämplig praxis.

Det tredje kapitlet är en rättsfallsstudie av hur man i förvaltningsrätter tillämpar 3 § LVU avseende ungdomars sexuella riskbeteenden och utsatthet. Detta kapitel presenterar statistik, typfall och sammanfattande slutsatser.

Det fjärde kapitlet är ett mer undersökande kapitel baserat på tre teman spunna ur förarbeten, praxis, tidigare forskning samt typfallen. De tre teman som presenteras avser normbrytande beteende, analys av lagstiftningens syfte gällande psykiatriska störningar i kombination med RÅ 2010 ref. 24 samt huruvida sexuellt risktagande egentligen bör värderas som sexuell utsatthet oavsett barnets aktivitet.

Det avslutande kapitlet diskuterar uppsatsens tre teman i förhållande till gällande rätt och lagstiftningens syfte. Det förs även mer fristående analys gällande utsatthet och beteende.

2 Gällande rätt

Detta kapitel ämnar undersöka följande frågeställning:

- Hur ser gällande rätt ut avseende sexuella riskbeteenden, utsatthet och destruktiva sexuella miljöer inom begreppet ”annat socialt nedbrytande beteende” i 3 § LVU?

Frågeställningen besvaras genom en översiktlig genomgång av LVU-proceduren, följt av en redogörelse för rekvisitet annat socialt nedbrytande beteende samt hänvisning till relevant rättspraxis. Två mål från kammarrätten redovisas i avsaknaden av ett mer preciserat avgörande från HFD.

2.1 Rättsprocessen

Huvudregeln är att frivilliga insatser ska erbjudas för de barn och unga som är i behov av samhällets stöd. Frivilliga insatser regleras i SoL. En frivillig insats kan vara stödsamtal till barnet eller hans vårdnadshavare, att barnet beviljas en kontaktperson eller att barnet kan bli frivilligt placerat hos familjehem, hem för vård eller boende (HVB-hem) samt Statens institutionsstyrelsens ungdomshem (SiS-hem). Barnets bästa ska beaktas i samtliga ärenden och socialnämnden brukar metoden barnets behov i centrum (BBIC).²⁰ När det saknas, eller kan antas sakna, ett samtycke till behövlig vård från barnets vårdnadshavare, alternativt från barnet om hen är över 15 år, kan den unge bli omhändertagen med stöd av 1 § 2–3 st. LVU om tvångsvård bedöms vara proportionerligt till barnets vårdbehov. Vård kan beredas med stöd av 2, 3 och 6 §§ LVU vilket avser miljöfallen, beteendefallen samt akuta omhändertaganden. Det är inte ovanligt att det föreligger både risker och riskbeteenden som nämns i både 2 och 3 §§ vid LVU-förhandlingar.

Socialnämnden har en långtgående utredningsskyldighet och bär bevisbördan för utredningen enligt 23 § förvaltningslagen (2017:900) (FL). Socialnämnden ska utan dröjsmål inleda en utredning om ett barn kan vara i behov av skydd eller stöd, 33 § LVU. Ett tvångsomhändertagande sker antingen genom att socialnämnden lämnar in en ansökan om begäran av vård till förvaltningsrätten, 4 §, alternativt att socialnämndens ordförande fattar ett beslut om akut omhändertagande enligt 6 §. Ett beslut om akut omhändertagande ska underställas förvaltningsrätten inom en vecka.

Parterna i ett LVU-mål är socialnämnden, den unge samt den unges vårdnadshavare. Ett offentligt biträde förordnas enligt huvudregel både till den unge samt till hans vårdnadshavare. Ett gemensamt biträde kan förordnas om det inte föreligger motstridiga intressen mellan den unga och hans vårdnadshavare, 39 § 3 st. Den unge har rätt att få relevant information samt ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör hen. Den unges åsikter och

²⁰ SOU 2015:71 s. 165 f.

inställning ska tillmätas betydelse i förhållande till hens ålder och mognad, 36 § 1 st.

Det offentliga biträdets roll är att tillvarata sin huvudmans intressen, vara den unges språkrör samt bidra till att socialnämndens utredning blir fullständig och nyanserad. Barn under 15 år saknar processbehörighet vilket medför att barnets offentliga biträde iklär sig rollen som särskild ställföreträdare, 36 § 3 st. LVU. Barnets förespråkare har då två roller, det offentliga biträdets roll som ska tillvarata och framföra barnets intresse samtidigt som ställföreträdaren objektivt ska framföra sin uppfattning om vad som är barnets bästa.²¹ Rollfördelningen ska enligt lagstiftaren inte medföra några svårigheter.²²

LVU är en speciallagstiftning, *lex specialis*. Det betyder exempelvis att det muntliga förfarandet i 35 § LVU har företräde framför det skriftliga i 9 § förvaltningsprocesslag (1971:291) (FPL). FL och FPL är därmed tillämplig i den mån förhållandet inte är särskilt reglerat i LVU. Domstolen har en skyldighet att se till att målet blir så utrett som dess beskaffenhet kräver, 8 § 1 st. FPL. Domstolens utredningsansvar varierar från måltyp till måltyp, det som är avgörande är målets omfattning, partsförhållandena samt processföremålets natur.²³ Utredningsansvaret i tvångsvård är långtgående vilket bland annat motiveras av parternas obalanserade styrkeförmåga samt målets känsliga natur. Förvaltningsdomstolen kan, *ex officio*, komplettera processmaterialet genom att till exempel förordna en sakkunnig, se 24–25 §§ FPL.²⁴ Om en utredning från socialnämnden uppvisar stora brister eller socialnämnden inte fullgjort sin utredningsskyldighet kan målet visas åter till socialnämnden för ny handläggning.²⁵ HFD 2014 ref. 50, avseende socialnämndens utredningsskyldighet i ett LVU mål, framhäver att utredningsplikten är beroende av bland annat ärendets karaktär, vem som tagit initiativ till ärendet, om det finns ett starkt allmänt intresse i ärendet och de förutsättningar den enskilde har att bevaka sina intressen.

2.2 Rekvisit för beredelse av vård

När ett barn blir placerat utanför sitt hem har samhället ett ansvar, vid sidan om vårdnadshavarens ansvar, att tillgodose barns behov av omsorg, uppföstran och utveckling. Barns rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran återfinns i 6 kap. 1 § föräldrabalk (1949:381) (FB).²⁶ LVU är en skyddslagstiftning och de insatser samt beslut som fattas ska vara till för den unges

²¹ Clevesköld, Lars, lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga 36 §, Karnov (JUNO), besökt 2023-08-31.

²² Prop 1994/95:224, *Barns rätt att komma till tals*, s 46.

²³ Jermsten, Rikard, förvaltningsprocesslag (1971:291) 8 §, Karnov (JUNO), besökt 2023-11-28.

²⁴ Blomberg, Jesper, Södergren, Patrik, förvaltningsprocesslag 8 §, Lexino (JUNO), 2023-11-28.

²⁵ HFD 2014 ref. 50.

²⁶ Prop. 2002/03:53, *Stärkt skydd för barn i utsatta situationer*, s. 78.

bästa.²⁷ Insatserna ska, enl. 1 § 2 men. LVU präglas av respekt för den unges människovärde och integritet. Bestämmelserna i 2 § och 3 § är konstruerade efter följande mönster:

- A. Grundläggande rekvisit (asocialitets- eller defektbeskrivningar),
- B. Övriga begränsande-preciserande rekvisit, dvs. a) farerekvisit (uttryck som en ”påtaglig risk” för skada och b) vårdbehovsrekvisit.²⁸

2.2.1 Farerekvisitet

Uttrycket *påtaglig risk för skada* avser att det föreligger konkreta omständigheter som pekar på att barnets hälsa eller utveckling kan skadas vilket motiverar att barnet har ett tydligt vårdbehov.²⁹ Utredningsskyldigheten reglerad i 23 § FL är tillämplig på en socialnämnds ansökan om vård enligt LVU. Socialnämnden bär det yttersta ansvaret, i enlighet med officialprincipen och den EU-rättsliga omsorgsprincipen, att målet blir så utrett som dess beskaffenhet kräver.³⁰ Socialnämnden har ett långtgående utredningsansvar och utredningen kan genomföras oberoende av vårdnadshavarens inställning.³¹ Socialnämndens utredning behöver grundas på antaganden, framför allt kring yngre barn, som bygger på relevanta observationer av föräldrarna och barnet.³² Dessa ska självfallet vara så väl underbyggda som möjligt, men viss osäkerhet måste accepteras.³³ Yngre barns uppgifter ska kunna tillmätas sådan tyngd att de ensamma kan ligga till grund för ett beslut om omhändertagande.³⁴ Vid värdering av barns uppgifter bör det beaktas i vilket eller vilka sammanhang samt på vilket sätt uppgifterna har lämnats, om berättelsen är sammanhängande och konsekvent, om berättelsen är tydlig och detaljrik, om uppgifterna vidhållits samt barnets ålder och mognad och dess förståelse för innebörden och konsekvenserna av att uppgifterna lämnas.³⁵

2.2.2 Vårdbehovsrekvisitet

Vid bedömning om det föreligger ett vårdbehov undersöks intensitetskravet, varaktighetskravet, aktualitetskravet samt mottaglighetskravet. Det betyder att behovet ska ha nått en viss intensitet, att den unges behov är varaktigt och inte enbart något tillfälligt, att det finns ett behov i nutid och inte är baserat på ett tidigare behov som inte längre finns samt att den unge ska vara

²⁷ Lönnheim, Charlotte, lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga 1 §, Lexino (JUNO), besökt 2023-09-05.

²⁸ Clevesköld, Lars lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, Beredande av vård, Karnov (JUNO), besökt 2023-09-05.

²⁹ Prop. 1989/90:28, *Om vård i vissa fall av barn och ungdomar*, s. 107.

³⁰ Prop. 2016/17:180, *En modern och rättssäker förvaltning – ny förvaltningslag*, s.308.

³¹ Prop. 2012/13:10, *Stärkt stöd och skydd för barn och unga*, s. 55.

³² Socialtjänsten, *LVU: Handbok för socialtjänsten*, 2020, s.57 f., <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/handbocker/2020-3-6642.pdf>, (hämtad 2023-08-31).

³³ HFD 2017 ref. 42.

³⁴ HFD 2017 ref. 42

³⁵ HFD 2023 ref. 33.

mottagligt för den aktuella typen av vård.³⁶ Det får vidare inte finnas en övergående eller mindre betydande risk för skada eller ett subjektivt antagande eller irrelevanta omständigheter som ligger till grund för omhändertagandet.³⁷

Vård enligt LVU får enbart beredas när det saknas, eller kan antas saknas, samtycke till behövlig vård från antingen den unge eller hans vårdnadshavare, 1 § 2–3 st. LVU. Ett samtycke bedöms inte som giltigt när det finns en risk för att samtycket återkallas eller inte är allvarligt menat.³⁸ Vidare kan en liknande bedömning göras när samtycket är begränsat i tid, samtycket är villkorat eller vårdnadshavaren kan komma att störa vården.³⁹

När kriterierna för vård enligt LVU inte är uppfyllda men den unge har ett vårdbehov som inte kan tillgodoses till följd av bristen på samtycke kvarstår socialnämndens ansvar att verka för att barn och unga växer upp under trygga och goda förhållanden. Det innebär att nämnden kan behöva ha fortsatt kontakt med den unge och/eller hans vårdnadshavare för att motivera till förändring av den unges situation och erbjuda andra insatser.⁴⁰

2.2.3 Beteendefall

Vård enligt 3 §, beteendefallen, ska beslutas då den unga har ett riskfyllt beteende. 3 § 1 st. LVU lyder följande:

Vård skall också beslutas om den unge utsätter sin hälsa eller utveckling för en påtaglig risk att skadas genom missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller något annat socialt nedbrytande beteende.

Det framgår av 1 § 3 st. LVU att vård enligt 3 § får beredas även den som fyllt 18 år men inte 20 år, om sådan vård med hänsyn till den unges behov och personliga förhållanden i övrigt är lämpligare än någon annan vård och det kan antas att behövlig vård inte kan ges med den unges samtycke. Annan typ av vård kan vara kriminalvård, missbrukarvård eller psykiatrisk vård. En lämplighetsbedömning ska göras i det enskilda fallet. Unga kan vårdas med stöd av LVU fram till dagen innan deras 21 års dag.⁴¹ De grundläggande rekvisiten redovisas nedan.

Missbruk av beroendeframkallande medel avser alkohol, narkotika, missbruk av jämställda tekniska preparat och medicinmissbruk. Vid bedömningen om den unge missbrukar bedöms om konsumtionen har uppnått viss intensitet

³⁶ Clevesköld, Lars, lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, Beredande av vård, Karnov (JUNO), besökt 2023-09-05.

³⁷ Socialtjänsten (2020), *LVU-handbok för socialtjänsten*, s.56 f.

³⁸ SoU 1979/80:44, Socialutskottets betänkande med anledning av dels prop. 1979/80:1 Om socialtjänsten m.m., s. 100.

³⁹ Socialtjänsten (2020), *LVU-handbok för socialtjänsten*, s.50 ff.

⁴⁰ Bet. SoU 1979/80:44, s. 71.

⁴¹ Clevesköld, Lars, lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, 1 §, Karnov (JUNO), besökt 2023-09-05.

och varaktighet samt redan orsakat eller kan medföra påtaglig risk för skadeverkningar. Bedömning avseende varaktighet ändras vid enstaka bruk av tung narkotika, exempelvis kan enstaka bruk av heroin innebära en allvarlig fara för den unges hälsa eller utveckling. Dopningsmedel är inte beroendeframkallande medel utan faller under socialt nedbrytande beteende.⁴²

Avseende brottslig verksamhet ska brottsligheten ha uppnått viss varaktighet och kontinuitet, och ge uttryck för bristande anpassning till samhället vilket gör att det kan finnas ett vårdbehov hos den unge. Mindre förseelser eller enstaka brott anses inte utgöra brottslig verksamhet.⁴³ Tre inbrottsstöldar är inte tillräckligt för att brottslig verksamhet ansågs föreligga i praxis.⁴⁴

Det som åsyftas med ”något annat”, inom begreppet något annat socialt nedbrytande beteende, är att beteendet inte ska utgöra missbruk alternativt brottslig verksamhet. Socialt nedbrytande beteende menas att beteendet avviker från samhällets grundläggande normer. Förarbeten anger prostitution, vistas i missbruksmiljöer samt uppträdande på sexklubbar.⁴⁵

2.3 Socialt nedbrytande beteende

Detta avsnitt avser att ge läsaren en något vidare förklaring kring rekvisitet socialt nedbrytande beteende genom att undersöka praxis från HFD som är av relevans för uppsatsämnet.

Nämnden bör, vid ansökan om tvångsvård på grund av annat socialt nedbrytande beteende, göra en sammantagen bedömning av de olika beteenden som den unge uppvisar.⁴⁶ Förarbeten nämner att barn med psykisk ohälsa har rätt att få stöd i psykiatri och att psykiska problem hos den unge utgör i sig inte grund för ett ingripande med stöd av LVU. Psykiska problem definieras i förarbeten som självdestruktivitet, ätstörningar och självmordsförsök.⁴⁷ Prop. 1989/90:28 anger följande:

När det gäller ungdomar som till följd av en psykisk störning missbrukar, begår brott eller har ett annat socialt nedbrytande beteende kan det enligt min mening finnas skäl att ingripa med ett LVU-omhändertagande. Socialtjänsten har det yttersta ansvaret för att barn och ungdomar som far illa får den hjälp som de behöver. Som jag tidigare uttalat måste det emellertid avgöras från fall till fall vilken vård som är lämpligast. I vissa fall kan den nödvändiga vården ges inom ramen för socialtjänstens egna

⁴² Prop. 1979/80:1 del A, *Om socialtjänsten*, s.582 f.

⁴³ Lönnheim, Charlotte, lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, 3 §, Karnov (JUNO), besökt 2023-09-05.

⁴⁴ RÅ 84:2:31

⁴⁵ Prop. 1989/90:28, *Om vård i vissa fall av barn och ungdomar*, s. 66 f.

⁴⁶ SOU 2015:71 s. 304.

⁴⁷ SOU 2000:77, *Omhändertagen – Samhällets ansvar för utsatta barn och unga*, s.171.

behandlingsresurser, i andra fall kan det vara lämpligare att bereda den unge vård inom psykiatri.⁴⁸

2.3.1 Praxis angående socialt nedbrytande beteende

2.3.1.1 RÅ 83:2:41

Målet avsåg en cirka 16 årig flicka där det fanns misstankar om att hon ägnat sig åt prostitution, beskrevs ha oregelbunden livsföring på grund av skolskolk samt att hon avvikit från hemmet på nätterna då hon bodde över hos en tio år äldre man. Vidare beskrevs flickan ha drabbats av underlivsbesvär. Länsrätten fann att det inte finns tillräckligt stöd för misstanke om prostitution och att begreppet därmed jämförligt beteende bör tolkas med viss restriktivitet. Länsrätten avslog nämndens ansökan motiverat av att det inte fanns tillräcklig grund för tvångsvård. Kammarrätten var enig med länsrätten att utredningen inte gav tillräckligt stöd för prostitution men att vård skulle beredas med bakgrund av att flickan avvikit flera gånger, bott hos pojkvänner, levt under oordnade förhållanden utan att skaffa sig kunskaper eller yrkeserfarenhet vilket medför att hon utsatte sin utveckling för allvarlig fara.

Flickan överklagade kammarrättens beslut till regeringsrätten som i målet konstaterade:

Såvitt handlingarna i målet utvisar är flickan inte hemfallen åt drogmisbruk och ägnar sig inte heller åt brottslig verksamhet. Det framstår inte som sannolikt att hennes beteende i övrigt är sådant att hon behöver beredas vård. Skäl för omedelbart omhändertagande av henne föreligger således inte.

HFD, tidigare Regeringsrätten (RÅ), har i följande fyra mål närmare preciserat vad som faller inom begreppet socialt nedbrytande beteende.

2.3.1.2 HFD 2015 ref. 42

Socialnämnden hade i målet gjort gällande att den unge var i behov av vård huvudsakligen på grund av den unges misskötsel av hans medicinering. Misskötseln innebar att den unge utsatte sin hälsa för allvarliga risker och potentiell livsfara, då medicineringen avsåg insulinbehandling samt medicin som syftade till att hans nya lever inte skulle stötas bort. HFD avslog ansökan om vård då beteendet inte kan anses som socialt nedbrytande enligt uttalandena i förarbeten.

2.3.1.3 HFD 2015 ref. 7

Kärnfrågan i målet var om flickan, som vistades på hemlig ort på grund av misshandel, hot och kränkande behandling i hemmet, uppvisade ett socialt nedbrytande beteende genom att riskera att röja sin vistelseort. HFD

⁴⁸ Prop. 1989/90:28, Om vård i vissa fall av barn och ungdomar, s. 67.

resonerade att flickans agerande hade utsatt henne för fara men att beteendet snarare var ett obetänksamt handlande av en ung människa och inte ett sådant socialt nedbrytande beteende som avses i LVU. Därav saknades förutsättningar att bereda henne vård enl. 3 § LVU.

2.3.1.4 RÅ 2010 ref. 24

Målet berörde en flicka med adhd samt autismspektrumstörning. Flickan beskrevs som impulsstyrd, självdestruktiv och aggressiv. Frågan i målet var om beteende relaterat till flickans psykiska funktionshinder kunde hänföras till sådant socialt nedbrytande beteende i 3 § LVU. Regeringsrätten klargjorde att ett beteende som närmast kan beaktas som symptom på en psykisk störning inte utgör ett socialt nedbrytande beteende:

För att ett visst beteende ska karakteriseras som ett socialt nedbrytande beteende i LVU:s mening bör krävas att det inte framstår som ett uttryck för den psykiska störningen utan i princip lika väl kan iaktas hos någon utan ett sådant funktionshinder.

2.3.1.5 RÅ 2000 ref. 33

Regeringsrätten konstaterade att socialt nedbrytande beteende kan avse andra situationer än de som nämns i förarbetena. Pojken hade ett aggressivt beteende, slagits och hotat personer i hans omgivning, gjort sig skyldig till stöld, olaga hot samt missbruk av narkotika. Pojken misstänktes ha en neuropsykiatrisk störning och att hans beteende med största sannolikhet berodde på denna störning. Regeringsrätten medgav vård med motiveringen att pojken visat tydlig dragning till asociala och destruktiva miljöer, att hans beteende riskerade att påtagligt skada hans utveckling samt att vård ej kunde tillgodoses på frivillig väg.

2.3.2 Kammarrättsavgöranden

HFD har inte prövat frågor gällande sexuella risktaganden, sexuell utsatthet eller vistelser i destruktiva sexuella miljöer. Det framgår av förarbeten att kammarrättspraxis före samtyckesregleringen har bedömt att beteenden som rymningar, sexuella övergrepp, skolfrånvaro, våld i nära relationer och data-spelande utgör socialt nedbrytande beteende enligt LVU.⁴⁹

Det är motiverat att särskilt belysa två fall avseende sexuellt risktagande efter samtyckesregleringen. Målen som valts berör barn som uppnått sexuell självbestämmanderätt och har enligt kammarrätten ett socialt nedbrytande beteende i huvudsak på grund av deras risktagande i samband med sin sexualitet. I övrigt är målen slumpmässigt valda utifrån de fall som hade högst relevans vid slagningen på sökmotorn JUNO. Vidare presenteras samtliga mål i uppsatsen utan att ange barnens namn eller rättsfallens målnummer med respekt

⁴⁹ SOU 2015:71 Barns och ungas rätt vid tvångsvård, s. 304.

för barnens och de ungas integritet. De fingerade namn som används i uppsatsen är tagna från populäraste flicknamnen 2000 i kammarrättsmålen och populäraste flicknamnen 2022 i förvaltningsrättsmålen.

2.3.2.1 Sexuellt självskadebeteende

Emma, 19 år, överklagade förvaltningsrättens beslut om vård enligt 1 och 3 §§ motiverat av att vården skulle kunna ske på frivillig väg. Det går att utläsa av förvaltningsrättens dom att flickan utsatts för upprepat allvarligt sexuellt våld och övergrepp. Hon beskrevs ha utvecklat ett självskadebeteende till följd av sin psykiska ohälsa samt var suicidal. Flickan tog kontakt med förövarna när hon hade ångest och ville skada sig själv, och bedömdes inte ha möjlighet att skydda sig för övergreppen på grund av rädsla för repressalier.

Flickan instämde med det som framgick av utredningen och kammarrätten kommenterar inte särskilt om det föreligger ett socialt nedbrytande beteende, då parterna är överens om detta, utan bekräftar förvaltningsrättens bedömning att flickans beteende avvek från samhällets grundläggande normer på ett sådant sätt att det är fråga om ett socialt nedbrytande beteende i LVU:s mening. Kammarrätten fann att flickans samtycke till frivillig vård inte kunde anses tillräckligt tillförlitligt för att den behövliga vården skulle kunna garanteras och avslag flickans överklagande. Två av nämndemännen var skiljaktiga i kammarrätten och en av de framförde att flickans beteende är ett uttryck för hennes ångest och inte kan anses utgöra ett socialt nedbrytande beteende enligt LVU. Vidare ansåg en nämndeman att vård enligt LVU inte var lämplig utan att flickan var i behov av vård inom psykiatri för sitt mående.

2.3.2.2 Frågan om sex mot ersättning samt sexuella övergrepp

Julia, 15 år, yrkade i sitt överklagande att kammarrätten skulle avslå socialnämndens ansökan om vård enligt 1 och 3 § LVU. Flickan framförde att hon inte utfört sexuella handlingar mot betalning, att det saknas stöd för sådana påståenden och att hon blivit utsatt för brott i samband med att hon träffat jämnåriga killar via nätet. Hon har brukat cannabis vid enstaka tillfällen och har inte avsikt att använda drogen igen. Vårdbehovet är kopplat till hennes psykiatriska diagnoser vilket kan tillgodoses med vård på frivillig väg. Nämnden framförde bland annat att hon utsatt sig själv för allvarliga risker när hon stämt träff med okända killar och män via sociala medier, att hennes bristande konsekvenstänk har medfört att hon har försatt sig i situationer där hon råkat mycket illa ut samt att droganvändningen i kombination med hennes riskbeteende medför en förhöjd risk och gör att hon får anses vara extra utsatt. Flickans positiva förändring kan inte bedömas som varaktig än då hon fortfarande är i behov av omfattande vård och stöd. Flickans föräldrar instämde med nämndens och förvaltningsrättens bedömning om fortsatt vård på SiS.

Kammarrätten framförde först att behövlig vård inte kan ges enbart med stöd av vårdnadshavarnas samtycke då flickan är 15 år. Vidare konstaterades att ett beteende som i huvudsak är att betrakta som symtom på ett psykiskt

funktionshinder inte är ett sådant socialt nedbrytande beteende som avses i 3 § LVU. Kammarrätten konstaterade att flickan genom sina kontakter med olika personer försatt sig i mycket riskfyllda situationer, flickan var bara 15 år men redan blivit utsatt för övergrepp vid flera tillfällen. Övergreppen kunde inte läggas flickan till last men att hon fortsatt med sitt riskbeteende trots att hon utsatts för övergrepp, gör att flickan bedömdes ha ett riskbeteende. Vidare beskrevs flickan som extra sårbar med tanke på droganvändningen och hennes psykiska ohälsa. Kammarrätten ansåg att det inte har framkommit att hennes beteende i huvudsak kan anses utgöra symptom på hennes psykiska ohälsa.

En kammarrättsassessor samt en nämndeman var skiljaktiga i målet. De menade att det saknades stöd både för att flickan hade ett missbruk eller var på väg att utveckla ett sådant samt att hon utfört sexuella tjänster mot betalning eller träffat killar som varit i en annan ålder än hennes egen. De skiljaktiga menade vidare att även om hennes tidigare agerande har fått mycket allvarliga konsekvenser framstår hennes beteende snarare som ett obetänksamt handlande av en ung människa och inte som ett sådant socialt nedbrytande beteende som avses i 3 § LVU, vilket stämmer överens med bedömningen i HFD 2015 ref. 7.

Det går att konstatera följande av kammarrättsmålen: risk för upprepad sexuell utsatthet utgör ett beteende som i sin tur är grund för ett annat socialt nedbrytande beteende. Vidare råder det viss oenighet både när ett beteende utgör ett symptom på en psykiatrisk störning och när ett obetänksamt handlande från en ung människa övergår till ett normbrytande beteende.

3 Rättsfallsstudie

Denna rättsfallsstudie syftar till att kvalitativt undersöka avgöranden från förvaltningsrätten för att studera hur tillämpningen kan se ut i praktiken. Statistik och typfall presenteras. Följande frågeställning besvaras:

- Hur ser rättstillämpningen i förvaltningsrätterna ut gällande olika sexuella risktaganden och destruktiva sexuella miljöer inom ramen för 3 § LVU?

3.1 Tidigare studier

Schlytters bok ”Kön och juridik i socialt arbete” studerade rättstillämpningen i 300 LVU-mål ur ett könsperspektiv. Hon fann att den vanligaste placeringsgrunden för flickor vid omhändertagande var annat socialt nedbrytande beteende och missbruk medan pojkar främst omhändertas på grund av brottslig verksamhet. Schlytter uppmärksammade att flickor i större utsträckning riktar det destruktiva beteendet mot sig själva medan pojkar riktar det utåt, mot andra och mot samhället.⁵⁰ Schlytter observerade i studien att pojkar som lever ut sin sexualitet inte bedöms lika negativt som en flicka som gör det. Schlytter skrev att om socialtjänsten behandlade pojkar och flickor likadant skulle det innebära att flickorna blir slagträn i ett försök att ändra värderingarna i samhället.⁵¹ Schlytter efterlyser en lagstiftning som bygger på flickors erfarenheter och sociala situation.⁵²

Pettersson och A. Vogel rapport ”Tvångsomhändertaganden av unga – betydelse av kön, härkomst och socioekonomisk bakgrund för bedömningar i LVU-mål” baseras på samtliga mål från förvaltningsrätter, samt kammarrätten i de fall domen överklagats, gällande tvångsomhändertagande av barn under år 2015–2016. Författarna skriver i sin analys följande:

Rapportens stora könsskillnader antyder således att även om flickor helt klart framstår som mycket mer utsatta, missar sannolikt myndigheterna pojkars sexuella utsatthet samtidigt som flickors ibland bedöms enligt onödigt moralistiska regler.⁵³

Gränsdragningen mellan eget beteende och utsatthet kommenteras följande:

En annan aspekt av vad resultaten visar om skäl för omhändertaganden av flickor är vad som framträder som mycket luddiga

⁵⁰ Schlytter, Astrid, *Kön och juridik i socialt arbete*, Studentlitteratur, 1999 s. 13 f.

⁵¹ SOU 2000:77, *Omhändertagen – Samhällets ansvar för utsatta barn och unga*, s.86.

⁵² Schlytter, *Kön och juridik i socialt arbete*, s. 142 f.

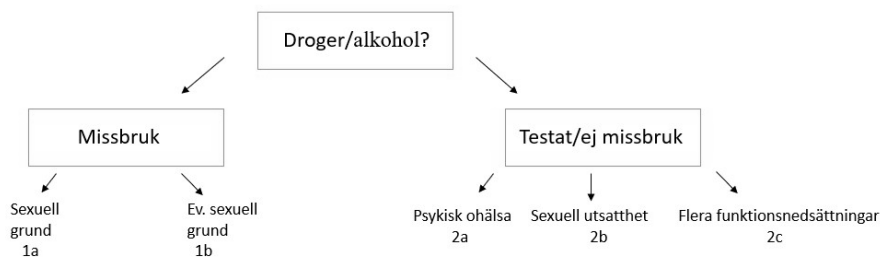
⁵³ Pettersson, Tove, Vogel, Maria A. *Rapport 2023:1, Tvångsomhändertaganden av unga – betydelse av kön, härkomst och socioekonomisk bakgrund för bedömningar i LVU-mål*, Kriminologiska institutionen Stockholm s. 113, https://www.su.se/polopoly_fs/1.691366.1700228166!/menu/standard/file/Tv%C3%A5ngsomh%C3%A4ndertaganden%20av%20unga%2C%20Rapport%202023.pdf, (hämtad 2023-11-30).

gränsdragningar mellan eget beteende och utsatthet (jfr Vogel 2012). Detta leder i sin tur till en form av ansvariggörande av flickor för andras beteenden mot dem. Det tyder även på att man använder LVU-lagstiftningen på ett annat sätt för flickor än för pojkar.⁵⁴

3.2 Metod

Studien bygger på ansökan om beredelse av vård enligt 3 § motiverat av sexuell grund då den unga inte varit sexuellt våldsutövande. Inför min empiriska rättsfallsstudie var jag främst intresserad av vilka sexuella grunder, det vill säga både riskbeteenden och riskmiljöer, som motiverar tvångsvård av barn och unga. Det som särskilt väckte mitt intresse var att se i vilka fall vård beredes respektive inte beredes, och hur detta motiveras med förarbeten och praxis i åtanke. Vid andra genomgången av rättsfallen kategoriserades de unga in i missbruk respektive inte missbruk. Uppdelningen av missbruk respektive icke-missbruk motiveras av att missbruk utgör en grund för 3 § LVU. Det var därmed särskilt av intresse att studera mål utan förekomsten av missbruk. Kriminalitet har inte berörts då det enbart framkom i något enstaka fall att den unga var misstänkt för ringa stöld eller har umgänge med personer som misstänks ha kriminella kopplingar eller droghandel. Om unga uppvisat ett beteende likt angivet i förarbeten till brottslig verksamhet hade det fallit in under samma kategori som de unga som missbrukar. Vidare sorterades de unga in i två respektive tre typfall utifrån respektive kategori. Kategoriseringen beskrivs mer utförligt under kommande rubrik 3.4.1.

Sortering gjordes enl. figur:

Rättsfallsstudien kartlade även barnens medelålder, kön, om barnets röst blir hörd i målet, förekomst av psykisk ohälsa, funktionsnedsättningar, missbruk och sexuell utsatthet vilket redovisas i tabellerna i avsnitt 3.4.

3.3 Urval av förvaltningsmål

Underlaget till studien har gjorts genom ett flertal sökningar på informationstjänsten JUNO. Sökorden som använts har varit 3 § LVU i kombination med följande ord "grooming", "nakenbilder", "prostitution", "övergrepp", "sälja sex" samt "sexuellt självskadebeteende" och som enda instans har

⁵⁴ Pettersson, Vogel, *Rapport 2023:1, Tvångsomhändertaganden av unga* s.114.

förvaltningsrätt valts under åren 2022–2023. Målen som valdes ut var de som hade högst relevans enligt JUNO:s sökmotor. Ett större antal domar har gallrats ut på grund av att de helt föll utanför sökningen sexuell grund och 3 § LVU. De valda sökorden förekommer frekvent i andra LVU-mål exempelvis vid beskrivning av annat socialt nedbrytande beteende.

Jag ville finna ett större urval av olika riskbeteenden och riskmiljöer kopplad till sexualitet och närmare studera förvaltningsrätters rättstillämpning. Studien är kvalitativ, totalt studerades tjugotvå rättsfall. Målen som valdes ut kommer från åtta av Sveriges tolv förvaltningsrätter. Mål där frågan om vård skulle beredas med bakgrund av både 2 § och 3 § sällades inte ut, men frågan om vård skulle beredas motiverat av 2 § har utelämnats i värderingen.

Tabell 1 - rättsfallens fördelning över förvaltningsrätterna

	Antal mål	Andel mål
Totalt	22	100 %
Förvaltningsrätten i Falun	6	27,3 %
Förvaltningsrätten i Göteborg	1	4,5 %
Förvaltningsrätten i Jönköping	2	9,1 %
Förvaltningsrätten i Luleå	1	4,5 %
Förvaltningsrätten i Malmö	2	9,1 %
Förvaltningsrätten i Stockholm	4	18,2 %
Förvaltningsrätten i Umeå	5	22,7 %
Förvaltningsrätten i Uppsala	1	4,5 %

3.4 Resultat

Utav de tjugotvå studerade rättsfallen bereds vård enligt 3 § LVU i tjugoen mål, 95,5 %, se tabell 2a. Det framgår av tabell 2b att nästan var domslut även avsåg 2 §. Barnets röst presenterades i samtliga mål förutom ett mål där det 14-åriga barnets inställning inte framgår i domen.

Tabell 2a – domslut i förvaltningsrätterna vid tillämpningen av 3 § LVU mellan 1 jan 2022 och 30 november 2023.

	Antal mål vård bereds	Andel mål vård bereds
Totalt	22 st.	100 %
Vård bereds enligt 3 §	21 st.	95,5 %
2 § men inte 3 §	1 st.	4,5 %

Tabell 2b – andel mål då vård bereds med stöd av både 2 och 3 §§.

	Antal mål vård bereds	Andel mål vård bereds
Totalt	21 st.	100 %
Enbart 3 §	16 st.	76,2 %
2 och 3 §	5 st.	23,8 %

Tabell 2c – barnets åsikt framgår av domen

	Antal mål vård bereds	Andel mål vård bereds
Totalt	22 st.	100 %
Barnets åsikt framgår av domen	21 st	95,5 %
Barnets åsikt framgår ej av domen	1 st	4,5 %

Det var endast flickor i det studerade materialet. Medelåldern var 15,6 år, yngsta flickan var 13 år och äldsta kvinnan var 19 år, se tabell 3.

Tabell 3 ålder och kön.

Antal barn och unga	22 personer
Medelålder	15,6 år
Medianålder	16 år
Yngst	13 (2 flickor)
Äldst	19 (1 kvinna)
Kön	100% flickor

12 personer benämns ha en funktionsnedsättning, varav 5 av dem hade fler än en diagnos. Det var osäkert i tre mål då den unga beskrevs medicinera mot exempelvis hyperaktivitet och/eller koncentrationssvårighet.

Tabell 4 förekomsten av funktionsnedsättningar NPF och IF.

	Antal	Andel
Totalt	22 st	100 %
Har diagnos	12 st	54,5%
Oklart	3 st	13,6%
Har flera NPF/IF diagnoser	5 st	22,7 %
Har ingen diagnos	10 st.	45,5 %

Psykisk ohälsa förekom i cirka 72,7% av målen, se tabell 5. Den unga beskriver själv i några av målen att hon mått dåligt men en mer ingående förklaring till den ungas mående och vårdbehov utelämnas.

Tabell 5 förekomsten av psykisk ohälsa.

	Antal	Andel
Psykisk ohälsa	16	72,7 %
Självskadebeteende	9	40,9 %
Sexuellt självskadebeteende	1	4,5 %
Ångest	3	13,6 %
Suicid	3	13,6 %

Vid utformningen av tabell gällande beroendeframkallande medel utelämnades en procentuell beräkning då det förekom en relativt stor osäkerhet i flera mål både gällande förekomsten, varaktighet, vilka preparat som använts samt

i vilken mängd, se tabell 6 a. Tyngre bruk avser antingen där tyngre droger som exempelvis kokain eller heroin brukats och/eller där missbruket bedömts vara varaktigt eller omfattande.

Tabell 6 a förekomst av alkohol och narkotika.

	Nämns
Alkohol	6
Narkotika	13
Tyngre bruk	6

Tabell 6 b redogör för hur ofta det beskrivs i domskälen att ett läkarintyg bifogats med socialnämndens vårdansökan, fyra gånger, samt att positiva drogtest lämnats i åtta mål. Läkarintygen innehöll i tre av målen resultat på drogtest, varav två av tre var positiva samt det ena läkarintyget avsåg att flickan hade neuropsykiatrisk funktionsnedsättning. Ett läkarintyg angav att flickan var i ett stort behov av traumabehandling.

Tabell 6 b förekomst av läkarintyg och positiva drogtest.

Det framgår av domen att	Antal	Andel
Läkarintyg finns med i vårdansökan	4	18,2 %
Drogtest visat positivt för narkotika	8 (9)*	36,4% (40,9%)

* Den ena flickan hade inte velat ta drogtest, men hade öppet berättat om sitt drogbruk, därav räknas detta som ett positivt drogtest i tabellen.

3.4.1 Identifiering av riskmiljöer och riskbeteenden

Ett flertal riskbeteenden och riskmiljöer har uppmärksammats under rättsfallstudien. Riskmiljön med högst frekvens var utsatthet för sexuella övergrepp vilket förekom i 10 av 22 mål. Riskbeteenden med högst frekvens var sex mot ersättning, det nämns i 9 av 22 mål. Författaren vill uppmärksamma läsaren på att förekomsten av respektive riskmiljö och riskbeteende inte är representativt då ett lågt antal mål studerats. Vid kategoriseringen av riskbeteenden och riskmiljöer har bedömning gjorts utifrån den ungas aktivitet alternativt passivitet. Ett riskbeteende definieras jag som att barnet eller den unga till viss mån har agerat genom till exempel sålt bilder. En riskmiljö definieras jag vidare som att barnet eller den unga varit i en miljö där hon utsatts för våld. Denna kategorisering har varit viktig för mig då jag, likt Petterson och A. Vogel, upplevt ett behov av en gränsdragning mellan eget beteende och utsatthet. Det utesluter inte att barn och unga som haft ett riskbeteende också blivit utsatta för sexuellt våld.

Tabell 7 nämnda riskbeteenden.

	Förekomst
Att ha sex innan sexuell självbestämmanderätt	1
Sex som självskada	1

Försäljning av egenproducerade pornografiska bilder och filmer	4
Sex mot ersättning	9
Sugardejting	1

Tabell 8 nämnda riskmiljöer.

	Förekomst
Grooming	1
Utsatthet för sexuella övergrepp	10
Våld i nära relation	2

3.4.2 Typfallen

Målen kategoriserades in i två kategorier, när det förelåg ett missbruk (de självklara fallen) eller inte (gråzonsfallen). Fem typfall identifierades vidare utifrån de tjugotvå rättsfallen som studerats, något som kan uppfattas lite vanskligt med tanke på studiens omfattning. Närmare beskrivning, utöver den översiktliga typfallsbeskrivningen nedan, kommer att återges i nästkommande avsnitt. Ingen av typfallen utesluter att barnet eller den unga har blivit utsatt för sexuellt våld. Vidare bör nämnas att frågor om fungerande skolgång, utåtagerande beteende och avvikande inte har inkluderats i analysen av typfallen. Författarens motivering till detta är att denna typ av beteende ser författaren snarare som ett resultat eller en reaktion på faktorer orsakade av utsatthet av sexuellt våld, missbruk, våld i hemmet, psykisk ohälsa, barn och ungas svårigheter i skolmiljöer med NPF-diagnoser med mera. Författaren vill poängtera att detta enbart är hennes egen ståndpunkt och att hon givetvis ser bristerna med att inte inkludera detta i problembilden.

Tabell 9 utfall av typbeskrivning.

	Beskrivning	Antal	Andel
Totalt		22	100 %
1a	Varaktigt sexuellt riskbeteende i kombination med missbruk	5	22,7 %
1b	Missbruk och ett eventuellt sexuellt riskbeteende	5	22,7 %
2a	Sexuellt riskbeteende och psykisk ohälsa	5	22,7 %
2b	Sexuell utsatthet	5	22,7 %
2c	Flera psykiatriska diagnoser och sexuellt riskbeteende utan inslag av missbruk eller kriminalitet	2	9,1%

3.4.2.1 De självklara fallen (1a-1b)

Vid genomläsning av dessa mål föreligger det en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling ska skadas genom missbruk. Vidare förekommer det i typfall 1a en viss varaktighet, aktualitet och intensitet av det sexuella riskbeteendet. Det föreligger starka incitament för samhället att agera så att den unga inte allvarligt skadas.

Typfall 1a vårdbehov motiveras av att det finns ett varaktigt sexuellt risktagande, exempelvis prostitution, samt ett missbruk.

Typfall 1b vårdbehov motiveras främst på grund av missbruk och den unga eventuellt har ett sexuellt risktagande genom misstankar om prostitution, flertal sexuella relationer och/eller utsatthet för sexuellt våld.

3.4.2.2 *Gråzonsfallen (2a-2c)*

Fallen som benämns vara i gråzonen har varit i destruktiva miljöer och/eller har ett sexuellt risktagande men utan det föreligger ett missbruk. Fallen är antingen betingade av psykisk ohälsa, sexuell utsatthet eller förekomsten av ett flertal psykiatriska diagnoser. Anledningen till att jag ställer mig frågandes till dessa mål är huruvida den ungas beteende eller utsatthet kan vara kopplat till en eller flera psykiatriska funktionsnedsättningar och/eller psykiskt mående samt om ungas upprepade utsatthet för sexuellt våld utanför hemmet bör utgöra grund för omhändertagande.

Typfall 2a vårdbehov motiveras genom barnets eller den ungas sexuella risktagande kombinerat med hens psykiska ohälsa.

Typfall 2b vårdbehovet har uppstått på grund av barnets eller den ungas utsatthet för sexuellt våld.

Typfall 2c har ett sexuellt riskbeteende i kombination med ett flertal psykiatriska diagnoser utan inslag av betydande missbruk och kriminalitet.

3.4.2.3 *Typfall 1a – Ett varaktigt sexuellt risktagande/utsatthet i kombination med missbruk och/eller kriminalitet*

Detta typfall hade ett etablerat missbruk samt ett sexuellt risktagande alternativt utsatthet med viss varaktighet, som prostitution. Det fanns ett flertal fall där man ställde sig frågandes till om det hade förekommit sex mot ersättning, dessa faller i min mening utanför typfall 1a. Gruppen som identifieras som typfall 1a hade, vad som beskrivs som, ett sexuellt utåtagerande beteende där hen haft många sexuella relationer, ibland sex emot sin vilja, i kombination med sex mot ersättning samt våldsutsatthet. Gällande bedömningen kring vad som räknas som missbruk i förhållande till LVU bestäms utifrån preparat, hur ofta, hur mycket och vilken påverkan bruket har haft på den ungas hälsa eller utveckling. Redan vid utvecklingen mot en beroendesituation kan det anses ligga en fara för den ungas hälsa och utveckling.⁵⁵ Det framgår vidare att enstaka användande av narkotika eller andra beroendeframkallande medel inte behöver innebära att det finns en påtaglig risk för den ungas hälsa eller utveckling undantagsvis för enstaka bruk av vissa narkotiska substanser.⁵⁶ Inom

⁵⁵ Prop. 1979/80:1, del A Om socialtjänsten, s. 582 f.

⁵⁶ Socialtjänsten (2020), LVU: Handbok för socialtjänsten, s. 77 f.

detta typfall räknas även de fallen där det inte riktigt framgick i domskälen hur utbrett missbruket var men själva det sexuella utbytet var mot droger.

Enligt utredningen i målet har Alma (17 år) under en längre tid haft ett riskfyllt och gränsoverskridande sexuellt beteende. Beteendet utgör i sig ett självskadebeteende, samt är ett sätt att få tillgång till pengar eller narkotika.

3.4.2.4 Typfall 1b – Missbruk och ett eventuellt sexuellt riskbeteende

Vård bereds huvudsakligen i denna typfallsgrupp på grund av att barnet eller den unge utsätter sin hälsa eller utveckling för påtaglig risk att skadas genom missbruk av beroendeframkallande medel. Det nämns antingen tyngre narkotiska preparat och/eller ett längre bruk av mildare narkotiska preparat och/eller alkohol. Sexuell grund nämns i domen men det råder tvivel huruvida barnet eller den unga haft ett flertal sexuella relationer, blivit utsatt för sexuellt våld eller sålt sex. Vård hade högst troligen beviljats även utan förekomsten av ett sexuellt risktagande. Det framgår i fem av sex fall att vård enligt socialt nedbrytande beteende bereds, i det sista fallet framgår det inte vilket rekvisit som motiverar att vård bereds.

Av utredningen i målet framgår det att det från flera håll finns en oro för att Leia (15 år) under kort tid etablerat ett blandmissbruk. Hon har själv uppgett att hon haft ett pågående missbruk under det senaste året. Leia har utsatt sitt liv för särskild stor fara genom flera överdoser av narkotika, senast i februari i år under en frivillig placering på behandlingshem.

3.4.2.5 Typfall 2a – Sexuellt risktagande och psykisk ohälsa

Det här typfallet beskrivs ha en omfattande psykisk ohälsa i form av självskadebeteende, suicidrisk, ångest och/eller depression. Sex som självskada, SASI, nämns enbart uttryckligen i en av de tjugotvå målen. Man kan i viss mån ana att det förekommer ett samband mellan den ungas psykiska ohälsa och sexuella destruktivitet. Vidare kan man ana att riskbeteendet är en affekt av utsatthet i hemmet eller utsatthet för sexuellt våld i form av utpressning, grooming och tvång. Missbruk har inte varit etablerat i denna grupp, det förekommer att barn själv medgett att de vid något tillfälle testat mildare narkotiska preparat eller druckit alkohol alternativt att domstolen funnit en större osäkerhet kring barnets eventuella bruk.

Av nämndens utredning framgår att Leah (14 år) till behandlare vid Centrum mot våld har uppgett att det inte finns någon särskild orsak till att de sexuella övergreppen har hänt, annat än att det påminner om då hon skär sig och att det är svårt att prata om... Enligt behandlaren är de mest akuta riskfaktorerna Leahs otrygghet i hemmet och det riskfyllda beteendet med självskada och sex med äldre män mot ersättning. Såvitt framgår var Leah bara 13 år när övergreppen skedde.... Oavsett om Leah mått dåligt redan före de sexuella övergreppen har hon ändå uppvisat ett riskbeteende genom sin aktivitet på internet och hon har försatt sig

mycket farliga och olämpliga situationer. Förvaltningsrätten anser att Leahs beteende inte ligger inom ramen för vad som kan anses vara normalt för en person i nedre tonåren och att hennes agerande avviker från samhällets grundläggande normer.

3.4.2.6 Typfall 2b – Sexuell utsatthet

Ordalydelsen i 3 § är att den unge utsätter sin hälsa eller utveckling för en påtaglig skada. Det är enligt min mening en aning oklart vad man menar med uttrycket ”att den unge utsätter sin” när det kommer till utsatthet för sexuellt våld. Det råder oeniga meningar kring hur barn och ungas beteende är orsaken till den sexuella utsattheten:

Den omständigheten att Ellie (15 år) är sexuellt aktiv eller att hon blivit utsatt för sexuell brottslighet kan inte medföra att det föreligger ett socialt nedbrytande beteende.

Ester (16 år) har försatt sig i situationer där hon blivit sexuellt utnyttjad och filmad mot sin vilja.

Det är tydligt att Wilma (17 år) genom detta beteende försätter sig i farliga situationer, där hon bl.a. riskerar att drogas och utsättas för övergrepp.

3.4.2.7 Typfall 2C – flertal psykiatriska diagnoser samt ett sexuellt riskbeteende

Typfall 2c skiljer sig från de övriga fallen då det sexuella riskbeteendet upplevs, när man läser domskälen, som ett mer upprepat intensivt beteende samt att det finns andra anledningar bakom flickornas uppvisade riskbeteenden. Det ena målet motiverade flickan att riskbeteendet utlöstes av att hon fick för lite pengar att röra sig med av sin förvaltare och i det andra målet motiverade flickan att hennes riskbeteende uppstod då familjehemmet hade tagit bort hennes möjlighet att se på pornografiskt material på internet. Det framgår i båda berörda fall att den unga mått psykiskt dåligt, huruvida det motiverar vård eller i vilken omfattning framgår ej i domskälen.

Lilly (19 år) medger att hon under en kortare period våren 2021 sålde sex på grund av att hon behövde pengar... Sammantaget finner förvaltningsrätten att utredningen i målet ger stöd för att Lilly genom att under lång tid sälja sex har ett sådant socialt nedbrytande beteende som avses i 3 § LVU.

Av utredningen i målet framgår att Saga (17 år) har ett sexuellt gränslöst beteende som innebär att hon utsätter sig för riskfyllda situationer. Saga har via sociala medier skickat nakenbilder och filmer när hon bl.a. utför sexuella handlingar på sig själv på uppmaning av andra. Bilderna har fått mycket stor spridning och även skickats till personer i familjehemets nätverk... Det framgår även att Saga har ett gränslöst beteende i kontakter med personer i sin närhet och okända människor i samhället. Hennes kontaktsökande har sexuella inslag... Enligt ingivet psykologutlåtande framkommer vidare att Saga har lindrig intellektuell funktionsnedsättning och autism på nivå 1.

3.4.2.8 *Det svårplacerade målet och flickan som inte hade ett socialt nedbrytande beteende*

Två mål stack ut från materialet. Det första var för att flickan eventuellt kunde placeras in i flera typfall och det andra på grund av att förvaltningsrätten inte fann att flickan hade ett socialt nedbrytande beteende.

Det svårplacerade målet, Ester 16 år, har adhd och intellektuell funktionsnedsättning. Ester hade blivit utsatt för sexuella övergrepp, filmad utan tillåtelse, varit i två relationer med män med ett tyngre missbruk, hade ett aggressivt beteende samt varit i umgängeskretsar där narkotika och kriminalitet förekom. Domstolen fann att utredningen inte gav stöd för att flickan hade ett missbruk, själv uppgav hon att hon testat cannabis vid fem tillfällen. Flickan placerades efter ett längre avvägande under typfall 2b, sexuell utsatthet motiverat av att hon främst befunnits i en riskmiljö och utnyttjats.

I målet där vård ej beredes, Ellie 15 år, bedömdes hennes påstådda riskbruk av alkohol, tobak och droger svag då den i hög utsträckning förlitar sig på vårdnadshavarnas oro att det föreligger ett sådant bruk samt andrahandskällor. Läkrintyg visade negativt för alkohol och droger. Förvaltningsrätten bedömde att flickan varit öppen och rakryggad om sina brister samt sin impulsivitet och oärlighet. Flickans avvikelser hade ej varit frekventa eller allvarliga att den kunde utgöra grund för LVU. Omständigheten att hon varit sexuellt aktiv eller blivit utsatt för sexuell brottslighet kunde inte medföra att det föreligger ett socialt nedbrytande beteende. Flickan placerades under typfall 2b, sexuell utsatthet.

3.4.3 Sammanfattande slutsatser av rättsfallsstudien

Sammanfattningsvis bereddes vård enligt 3 § LVU i 21 av 22 fall. Samtliga fall berörde flickor i åldrarna 13–19 år, varav medelåldern var 15,6 år. Psykisk ohälsa var vanligt förekommande så väl som missbruk och psykiatriska diagnoser. Barnets röst har blivit hörd i tjugo av tjugotvå fall, vilket utgör en av barnkonventionens fyra grundprinciper, art. 12.

Att studera tjugotvå fall är otillräckligt för att få en helhetsbild av typfall och huruvida barn och ungas rättigheter uppfylls idag. Författaren vill vidare vara öppen om att typfallsindelningen har sina brister, exempelvis finns det svårigheter att värdera någons mående genom att läsa en dom. Barn som blivit utsatta för övergrepp hade kunnat placeras i både typfall 2a och 2b, då flertalet av de i grupp 2b beskrivs lida av psykisk ohälsa. Det som har varit betydande för indelningen i detta fall är om ett annat riskbeteende förelegat utöver våldet alternativt samt om barnets psykiska ohälsa har beskrivits som mycket allvarlig. Denna typ av avvägande är subjektiv. Vidare finns det högst troligen information som utelämnats som hade kunnat vara av relevans för sorteringen samt utformningen av typfallen.

Jag har identifierat tre huvudsakliga teman, dessa kommer att särskilt behandlas i nästkommande kapitel. Det första temat avser begreppet normbrytande sexuellt beteende. Det andra är huruvida sexuellt risktagande kan ha en koppling till, och eventuellt utgöra symtom på, funktionsnedsättningar och olika former av psykisk ohälsa. Det sista temat avser frågan om barns utsatthet för sexuellt våld ska värderas utifrån andra faktorer än huruvida barnet har bidragit till sin utsatthet.

Innan de tre huvudsakliga teman undersöks närmre berörs följande ämnen nedan: barnets ålder, osäkerheten i målen, förvaltningsrätters bedömning avseende symtom på funktionsnedsättningar och psykisk ohälsa samt avsaknaden av pojkar i rättsfallsstudien.

3.4.3.1 Barnets ålder

Jag tycker mig se ett mönster av att förvaltningsrätter uppfattar riskbeteenden och vistelser i riskmiljöer när det gäller barn i yngre tonårens som mer allvarliga. Exempelvis ansåg barnets särskilda ställföreträdare, i målet Elsa 13 år, att tvångsvård inte var proportionerligt i förhållande till arten och omfattningen av barnets beteende. Ställföreträdarens inställningar var att Elsa skulle beredas vård enligt 1 och 2 §§ motiverat av brister i omsorgen samt avsaknaden av ett samtycke hos vårdnadshavarna. Det fanns uppgifter om att Elsa hade ett dåligt psykiskt mående, självska debeteende, testat alkohol vid tre tillfällen, rökt cigaretter, haft samlag vid ett tillfälle samt en obekräftad oro om att Elsa blivit utsatt för sexuellt våld. Domstolen biföll socialnämndens vårdansökan.

3.4.3.2 Osäkerheten i målen

Det råder osäkerhet i flera mål. Osäkerheten kan handla om det förekommit missbruk och till vilken grad, om den unga sålt sex, blivit utsatt för sexuellt våld med mera. I ett flertal av målen framkommer att den unga medicinerar eller har en diagnos, men det framgår inte i målen vad den unga medicinerar för eller vilken diagnos hen har. Av tabell 6 framgår att läkarundersökning nämnts i fyra mål, huruvida resultatet är representativt för andelen läkarundersökningar som gjorts i anslutning till vårdansökan är svårt att säga.

Gällande läkarintyg och läkarundersökning får socialnämnden och rätten besluta om läkarundersökning enligt 32 § LVU, undersökningen ska ske innan vårdansökan. Läkarundersökningen beskrivs som nödvändig för att nämnden ska kunna bedöma den unges vårdbehov och ett viktigt led i socialnämndens utredning.⁵⁷ Läkarundersökningen syftar till att identifiera sjukdom, skada eller funktionsnedsättning. Vid placering sker ytterligare en hälsoundersökning som beskrivs ha ett bredare syfte, hälsoundersökningen är mer heltäckande

⁵⁷ Lundgren, Sunesson, *Nya sociallagarna*, lag (1990:52) med särskilda bestämmelse om vård av unga 32 § (JUNO), besökt 2023-12-14.

än läkarundersökningen.⁵⁸ Jämförelsevis är det mer regel än undantag att läkarintyg förekommer i LVM-mål. Enligt 9 § lag (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall (LVM) skall socialnämnden, om det inte är uppenbart obehövt besluta om läkarundersökning. Det som skiljer paragraferna åt är alltså orden får respektive ska. Domstolen har, om domstolen finner att socialnämnden inte uppfyllt sin utredningsplikt, möjlighet att visa ärendet åter till socialnämnden för ny handläggning, se avsnitt 2.1.

Två mål där osäkerhet förekommit är målen Olivia och Astrid. Modern till Olivia anger att hennes farhågor kring om dottern har brukat narkotika eller sålt sex saknar egentligen grund. Moderns oro avser främst Olivias skolgång och att Olivia varit i en destruktiv relation där våld förekommit. Målet Astrid framgår det att Astrid tagit emot pengar via swish från främmande män, vilka både Astrid och Astrids moder vidhåller är pengar från Astrids väns sugar daddy. Det framgår inte i detta mål om Astrid faktiskt har ett riskbeteende utan domstolen kommer fram till att hon befinner sig i en riskmiljö genom att tagit emot swish-betalningar för sin väns räkning. Hur många gånger Astrid tagit emot pengar, i vilka belopp och av hur många olika personer framgår i vart fall inte utav domen. Vård bereds i båda målen.

3.4.3.3 *Symtom på funktionsnedsättningar och psykisk ohälsa*

Ett beteende som i huvudsak är att betrakta som symtom på en psykisk störning utgör inte socialt nedbrytande beteende enligt RÅ 2010 ref. 24. Funktionsnedsättningar, psykisk ohälsa, symtom och dess kopplingar till sexuell utsatthet samt risktagande kommer att behandlas i det kommande avsnittet 4.2. Två förvaltningsrätter gör följande bedömningar avseende om den ungas riskbeteende kan vara kopplat till hens funktionsnedsättning:

Förvaltningsrätten bedömer dock att situationen kring Astrid (17 år) går utöver rena symtom på funktionsnedsättningen. Av underlaget framgår att hon är aggressiv, det finns uppgifter om hot och våld mot familjemedlemmar och hon är dömd för misshandel av en jämnårig flicka. Det har dock inte framkommit annat än att Astrid varit lugn på SiS-hemmet och undvikit att hamna i konflikter där. Detta tyder enligt förvaltningsrättens mening på att den aggressivitet hon uppvisat i hemmet inte enbart kan hänföras till hennes funktionsnedsättning.

Den fråga förvaltningsrätten har att ta ställning till därefter är om Alvas (16 år) vårdbehov beror på hennes diagnoser eller ett socialt nedbrytande beteende. Av utredningen i målet framgår att den ungas diagnoser har en betydande inverkan på hennes svårigheter att hantera sin tillvaro. Förvaltningsrätten anser att diagnoserna säkerligen påverkar hennes beteende men bedömer att hennes riskbeteende inte är att betrakta som ett uttryck för dessa, utan att det i stället rör sig om ett socialt nedbrytande beteende.

⁵⁸Sveriges Kommuner och Regioner, *Hälsoundersökningar för placerade barn: Nationell kartläggning om hälsoundersökningar för placerade barn*, 2020, s. 14.

3.4.3.4 *Avsaknaden av pojkar*

Något som är mycket anmärkningsvärt är att jag inte funnit något fall om pojkars sexuella riskbeteenden. Jag är ense med Pettersson och A. Vogel uppfattning om att det är sannolikt att myndigheter missar pojkars sexuella utsatthet.⁵⁹

⁵⁹ Läs mer i avsnitt 3.1.

4 Undersökning av förhållanden som nämns i förarbeten och praxis.

Denna undersökning utgår dels från gråzonsfallen, dels författarens uppfattning om när det finns skäl att ifrågasätta huruvida förarbeten och praxis efterlevs i rättstillämpningen i förvaltningsrätterna. Tre huvudsakliga frågor har uppmärksamats vilket har format kapitlets tre teman. De tre teman som presenteras ämnar inte ge entydiga svar på hur frågorna ska hanteras utan snarare uppmärksammar att det finns ett behov att förtydliga vad som avses med respektive tema. Respektive tema presenteras med frågeställning och redogörelse för området nedan:

- Tema 1. Vad är normbrytande sexualitet när den unge inte uppvisar något brottsligt beteende?

Det är en förutsättning att beteendet bryter mot normen för att det ska falla inom begreppet socialt nedbrytande beteende. Det räcker inte att den unga försätter sig för allvarlig fara eller har ett obetänksamt handlande.⁶⁰ Det motiverar en undersökning om vad som är normföljande respektive normbrytande sexuellt beteende bland unga idag. Denna undersökning inkluderar frågan om sexuellt självbestämmande och huruvida rättigheten är absolut som den beskrivs i förarbeten till annan lagstiftning.

- Tema 2. Är det lagstiftarens avsikt att behandla barn med psykisk ohälsa och kan sexuellt risktagande utgöra symtom för funktionsnedsättningar och psykisk ohälsa?

Beteenden som kan betraktas som symtom på en psykiatrisk störning motiverar inte tvångsvård.⁶¹ Barn och unga med psykisk ohälsa ska främst få hjälp via psykiatri enligt förarbeten. Det motiverar en undersökning om sexuellt risktagande och utsatthet kopplat till psykiatriska störningar samt en definition om vad som faller inom begreppet psykiatrisk störning.

- Tema 3. Bör risk för återupprepad våldsutsatthet falla inom begreppet normbrytande beteende och motivera vård enligt rekvisitet annat socialt nedbrytande beteende i 3 § LVU?

När vård motiveras på grund av risk för upprepad sexuell utsatthet ansvarigörs den utsatta när hen anses ha ett normbrytande beteende som motiverar vård enligt 3 § LVU. I straffrättslig kontext ses barn som brottsoffer både vid förekomsten av sexuellt våld så som våldtäkter, övergrepp samt utpressning och försäljning av sexuella tjänster. Sexköp utgör ett allvarligt hinder för social jämlikhet och jämställdhet mellan könen och för de utsattas möjlighet

⁶⁰ HFD 2015 ref. 42 och HFD 2015 ref. 7.

⁶¹ RÅ 2010 ref. 24.

att åtnjuta sina mänskliga rättigheter.⁶² Att kategorisera barn som utsatta både vid förekomsten av sexuella riskmiljöer och riskbeteenden kan innebära en stor skillnad för hur barns rättigheter kan tillgodoses avseende rätten till rehabilitering och återanpassning enligt art. 39 barnkonventionen. Barn har uppmärksammas ha nedsatt förmåga att värna om sin sexuella integritet vid förekomsten av psykisk ohälsa, funktionsnedsättning, missbruk med mera, det framgår av förslaget gällande utvidgningen om våldtäkt mot barn i SOU 2023:80.⁶³ Detta tema utgör ett personligt ställningstagande, och är till viss del oförenlig med förarbeten inom LVU då prostitution nämns uttryckligen i förarbeten till lagen. För att försvara denna tes beskrivs några av de sexuella riskmiljöer och beteenden som nämnts i rättsfallsstudien. En analys färgad av detta ställningstagande görs i avsnitt 5.1.5. Denna tes exkluderar ungdomar som har ett högt antal sexuella partners utan förekomst av missbruk, våld eller annan form av utsatthet.

4.1 Tema 1: Normföljande och normbrytande sexualitet

Normföljande sexualitet torde utgöra sexuella beteenden som inte avviker från vad som är normalt. Det är oklart vad som utgör normföljande respektive normbrytande sexuellt beteende, viss vägledning i värderingen bör kunna utgå från den grundlagsstadgade strävan att uppnå delaktighet och jämlikhet i samhället, att barns rättigheter ska tas till vara på samt att det allmänna ska motverka diskriminering av bland annat kön, funktionshinder, sexuell läggning och ålder, 1 kap. 2 § 4 st. RF. Det vill säga att flickors och pojkers sexualitet ska värderas lika, att personer med eller utan funktionshinder ska innehålla samma rättigheter samt att det inte ska finnas en åldersdiskriminering av sexuella rättigheter såvida barnet uppnått sexuellt självbestämmande.

Förarbeten motiverade vid en lagändring att uttrycket beteende ska användas i stället för levnadssätt då levnadssätt är mer konkret, det avser någons livsföring medan ett beteende torde avse en persons sätt att uppföra sig eller uppträda.⁶⁴ Normbrytande beteende avser negativa och destruktiva beteenden som på olika sätt innebär att regler och normer i det samhälle som individen lever i överträds, det kan omfatta kriminella handlingar men begreppet omfattar även allvarliga regel- eller normbrott.⁶⁵ Viss vägledning kan eventuellt tas från begreppet brottslig verksamhet i 3 § LVU då uttrycket brottslig verksamhet åsyftar upprepade brott av icke bagatellartad natur. Först när brottsligheten ger uttryck för bristande anpassning till samhällslivet kan det sägas

⁶² SOU 2010:49, Förbud mot köp av sexuell tjänst. En utvärdering 1999–2000, s. 58

⁶³ SOU 2023:80, Ett starkare straffrättsligt skydd – mot sexuella kränkningar, bedrägerier i vissa fall och brott med hatmotiv avseende kön., s.49 f

⁶⁴ Prop. 1989/90:28, *Om vård i vissa fall av barn och ungdomar*, s.66 f.

⁶⁵ Kunskapsguiden, “Risk- och skyddsfaktorer för normbrytande beteende”, hämtad 24 december 2023, <https://kunskapsguiden.se/omraden-och-teman/barn-och-unga/barn-och-unga-som-begar-brott/risk--och-skyddsfaktorer-for-normbrytande-beteende/>.

att det föreligger ett vård- och behandlingsbehov med stöd av LVU.⁶⁶ Ett resonemang utifrån vårdbehovsrekvisitet kan vidare vara av relevans vid bedömningen om den ungas beteende är normbrytande.⁶⁷

Därav torde normbrytande beteende i sexuell kontext vara att utöva sexuellt våld mot någon annan eller sexköp så väl som ageranden där den unga gör allvarliga normbrott som exempelvis att sälja sex. Ett annat exempel är att visst våld i nära relation är kriminaliserat, som misshandel och sexuellt våld, däremot är det inte ovanligt att det föreligger våld som inte är brottsligt som vissa typer av psykiskt våld och latent våld. Dessa torde, om det utförs systematiskt och inte vid enstaka tillfällen, falla inom kategorin normbrytande. Enbart att det föreligger en allvarlig risk för att den ungas hälsa och utveckling skadas utgör detta inte ett socialt nedbrytande beteende.⁶⁸ Vidare måste viss hänsyn tas till ungdomens ålder och förståelse för hens risktagande i linje med HFD 2015. ref 7.

Det har i en utredning kommenterats följande i en utredning avseende distinktionen mellan normbrytande beteende och obetänksamt handlande:

Som exempel på ”socialt nedbrytande” beteende anges i lagens förarbeten enstaka allvarliga brott, prostitution, uppträdande på sexklubb eller vistande i missbruksmiljö. Högsta förvaltningsdomstolen har emellertid i en dom 2015 framhållit att även om LVU är en skyddslagstiftning för utsatta unga så är ett tvångsomhändertagande enligt lagen en ingripande åtgärd, särskilt när det gäller tvångsomhändertaganden som sker med stöd av 3 § LVU. I domen uttalas vidare att enbart det förhållandet att den unge utsätter sig för risk innebär inte att det föreligger ett beteende som kan betecknas som socialt nedbrytande.⁶⁹

Det indikerar, enligt min uppfattning, att tvångsomhändertagandet ska vara proportionerligt till risktagandet samt att domstolen ska bedöma huruvida beteendet den unge uppvisar är normbrytande.

4.1.1 Sexuellt självbestämmande

Sexuell självbestämmande uppnås vid 15 års ålder, det är inte något som stadgas i lag utan går att utläsa av 6 kap. 4 § BrB då personer över 15 år inte får ha sex med personer under 15 år. Människors självbestämmande och integritet nämns i både 1 kap. 1 § SoL och 1 kap. 1 § patientlag (2014:821) i syftet att stärka människans ställning och att lagarnas övergripande syfte är att främja personens integritet, självbestämmande och delaktighet. Den sexuella självbestämmanderätten innebär rätten att fatta beslut om sin kropp och

⁶⁶ Prop. 1979/80:1, *del A Om socialtjänsten*, s. 583.

⁶⁷ Läs mer i avsnitt 2.2.2.

⁶⁸ HFD 2015 ref. 42.

⁶⁹ SOU 2023:97, *Ut ur utsatthet*, s. 117.

sexualitet, det torde innefatta rätten att själv bestämma om när, var, hur och med vem man vill delta i en sexuell handling.

Det framgår att syftet med reformen, prop. 2004/05:45 En ny sexualbrottslagstiftning, var att ytterligare förstärka och tydliggöra varje människas absoluta rätt till personlig och sexuell integritet och sexuellt självbestämmande.⁷⁰ Vidare konstaterar HD i NJA 2019 s.1064 ”Skadestånd efter övernattningen” att införandet av straffansvar för oaktsam våldtäkt syftar att tydliggöra att varje människa har en ovillkorlig rätt till personlig och sexuell integritet och sexuellt självbestämmande.⁷¹ Barn och unga vårdas, utan att ha begått något brott, motiverat av sexuell utsatthet och sexuellt risktagande. Det ligger i sakens natur att det inte är önskvärt att barn och unga hamnar i sexuella destruktiva miljöer eller utvecklar ett sexuellt självskadebeteende. Sexuell självbestämmanderätt är inte en absolut rättighet enligt 2 kap. RF definition, trots att förarbeten i annan lagstiftning beskriver den som sådan. Att rättigheten omnämns som absolut kan eventuellt indikera att inskränkning av rättigheten bör behandlas med viss restriktivitet och åtgärder bör vara proportionerliga med ändamålet.

4.1.2 Sexuell ohälsa

Sexuell ohälsa är ett globalt problem där unga i åldersgruppen 10–24 år är oproportionerligt belastade. Sofia Hammarström som skrivit en doktorsavhandling om identifiering av unga som riskerar sexuell ohälsa vid Linköpings universitet systematiserar sexuell ohälsa i följande tre kategorier: könssjukdomar, oplanerade graviditeter och sexuellt våld. Den sexuella ohälsan beskrivs inte enbart påverka den drabbades hälsa och välmående vid stunden utan kan leda till långsiktiga negativa konsekvenser.⁷² Hammarström definierar sexuellt risktagande bland annat som att riskera könssjukdomar och/eller oplanerade graviditeter genom att inte använda preventivmedel som exempelvis kondom. Andra risktagande som är förknippade med sexuell ohälsa är droganvändning, tidig sexdebut och flera sexuella partners. Sexuellt risktagande och sexuell ohälsa är starkt förknippat med flera våldstyper men särskilt har forskning funnit att kvinnor som blivit utsatta för sexuellt våld ofta kopplas till sexuella riskbeteenden. Sexuella övergrepp i barndomen beskrivs som en signifikant riskfaktor för att utveckla ett sexuellt riskfyllt beteende i vuxen ålder både bland kvinnor och män. Vidare har man även funnit att annan typ av våld i barndomen, så som försummelse, psykiskt och fysiskt våld har ett samband med ett sexuellt riskbeteende. Faktorer som depression,

⁷⁰ Prop. 2004/05:45, *En ny sexualbrottslagstiftning*, s. 21

⁷¹ NJA 2019 s.1064, se domskäl punkt 7.

⁷² Hammarström, Sofia, *Identification of young people at risk of sexual ill health – implementing a new tool in youth clinics*, Linköping University, 2021, s. 11 ff. (hämtad 2023-10-31).

missbruk, att leva i ett låginkomstområde och att ha NPF-diagnoser utgör ytterligare riskfaktorer för både våldsutövning och våldsutsatthet för sexuellt våld.⁷³

Folkhälsomyndighetens studie, sexualitet och hälsa bland unga i Sverige, publicerad år 2017 presenterar följande statistik som kan ha betydelse för bedömningen av vad normföljande respektive normbrytande sexualitet är. Medelåldern och medianåldern för sexuell debut med en partner var 16 år, tjejer vid 16,1 års ålder och killar vid 16,6 år. Bland personer som inte ville kategorisera sig utifrån kön var medelåldern 15,7 år och medianen 15 år.⁷⁴ Medeltalet antalet partner under de senaste 12 månaderna var 2 och medianen var 1. Totalt hade 2 % haft 10 eller fler sexpartners de senaste 12 månaderna, det var ungefär lika stora andelar tjejer som killar.⁷⁵ Totalt angav 40 procent att de hade erfarenhet av en sexuell handling mot sin vilja, andelen var högre bland tjejer, 54 %, än killar 27 %. Bland personer som inte ville kategorisera sig utifrån kön var andelen 53 %.⁷⁶ Andelen unga med erfarenhet av sex mot ersättning var lika stor bland tjejer och killar 3 %.

4.1.3 Slutsatser

Unga är i utsatt ställning när det kommer till både sexuella övergrepp och sexuella riskbeteenden. Det finns ofta ett samband mellan övergrepp och utvecklandet av sexuella riskbeteenden. Det kan indikera på att barn och unga inte får tillräcklig vård i samband med sin utsatthet då de utvecklar ett riskbeteende. Vidare är unga personer med psykisk ohälsa, missbruk och funktionsnedsättningar i särskild utsatt ställning både för sexuellt våld och riskbeteenden. Det kan indikera att det finns ett behov att utveckla kunskapen om utsattheten, för de föräldrar och yrkesverksamma personer som befinner sig i anknytning till angivna riskgrupper, för att bättre bemöta och hjälpa barnen i sin utsatthet.

Det är svårt att ge något entydigt svar vilka riskbeteenden och riskmiljöer som faller inom begreppet normbrytande med tanke på frågans komplexitet. Utsatthet för våld och grooming borde rimligen falla utanför begreppet normbrytande beteende motiverat av att det är den som utsätter den unge som uppvisar ett normbrytande beteende. Avseende beteenden, där den unge är mer aktiv, bör rimligen viss vägledning kunna tas utifrån brottslig verksamhet och vårdbehovsrekvisitets fyra krav gällande varaktighet, intensitet, aktualitet och mottaglighet. Det borde innebära ett enstaka händelser, även i linje med HFD 2015 ref.7, snarare bör ses som ett obetänksamt handlande. Huruvida försäljning av sex vid ett fåtal tillfällen bör värderas i allvarlighetsgrad likt enstaka

⁷³ Hammarström, *Identification of young people at risk of sexual ill health*, s.14.

⁷⁴ Folkhälsomyndigheten, *Sexualitet och hälsa bland unga i Sverige: UngKAB15- en studie om kunskap, attityder och beteende bland unga 16–29 år*, 2017, s.53 f, <https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/11272529714342b390d40fe3200f48cf/sexualitet-halsa-bland-unga-sverige-01186-2017-1-webb.pdf>, (hämtad 2023-10-23).

⁷⁵ Folkhälsomyndigheten, (2017), *Sexualitet och hälsa bland unga i Sverige*, s.55f.

⁷⁶ Folkhälsomyndigheten (2017), s.52.

allvarliga brott eller bruk av tyngre narkotika är svårt att säga. Normöverträdelser allvarlighetsgrad behöver förtydligas ytterligare.

De normbrytande beteenden som identifierades i rättsfallstudien var att ha sex innan sexuell självbestämmanderätt, sex som självskada, spridning och försäljning av eget pornografiskt material, sex mot ersättning, grooming, våld i nära relation, sugardejting samt utsatthet för sexuella övergrepp. Huruvida de riskmiljöer och riskbeteenden som nämns i rättsfallsstudien utgör normbrytande beteende återstår helt enkelt att se.

4.2 Tema 2: Psykiatrisk störning, funktionsnedsättningar och diagnoser

Detta avsnitt går först igenom lagstiftningens syfte, därefter görs ytliga beskrivningar om funktionsnedsättningar och psykisk ohälsa under två rubriker för att studera huruvida det finns ett samband mellan psykiatriska störningar och sexuell utsatthet samt risktagande. Slutligen beskrivs sex som självska- debeteende i en separat rubrik.

4.2.1 Lagstiftningens syfte

Begreppet psykiatrisk störning, omnämnt i rättsfallet RÅ 2010 ref. 24, beskrivs enligt nationalencyklopedin utgöra tillstånd av psykisk ohälsa som drabbar personligheten, känslolivet och kognitionen och som orsakar lidande och funktionsnedsättning. Psykiatrisk störning utgör ett samlingsbegrepp för psykiska sjukdomar, psykiska syndrom och beteendestörningar.⁷⁷ Det vill säga att begreppet borde avse funktionsnedsättningar som NPF-diagnoser och intellektuell funktionsnedsättning samt psykisk ohälsa i form av depression, ångest, PTSD och självskadebeteenden med flera. RÅ 2010 ref. 24 nämner psykiska problem som självdestruktivitet, ätstörningar och självmordsförsök. Psykiska problem hos den unge utgör i sig inte grund för ingripande med stöd av LVU och enligt förarbeten råder det enighet att LVU inte ska utvidgas att omfatta även ungdomar med psykiska problem.⁷⁸ Det råder fortfarande, och har sedan länge förekommit, ett bristande samarbete mellan barn- och ungdomspsykiatri och socialtjänsten.⁷⁹ En förändring i lagen skulle inte hjälpa de barn och unga med psykiska problem då det saknas psykiatrisk kompetens inom socialtjänsten.⁸⁰ Den grupp som faller utanför lagstiftningen har identifierats som tonårsflickor som på grund av sina psykiska problem är självdestruktiva vilket kan yttra sig i ätstörningar och självmordsförsök.⁸¹ RÅ 2010 ref. 24 har, likt förarbeten, konstaterat att de barn och unga som har psykisk ohälsa men ej lider av allvarlig psykiatrisk störning ska få behövlig vård från

⁷⁷ Psykiatrisk störning. (u.å). I *Nationalencyklopedin*. Hämtad 2023-12-25,

<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/psykisk-st%C3%B6rning>.

⁷⁸ SOU 2000:77, *Omhändertagen – Samhällets ansvar för utsatta barn och unga*, s.171 f.

⁷⁹ Prop. 2002/03:53, *Stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m.*, s. 88 ff.

⁸⁰ SOU 2000:77, *Omhändertagen – Samhällets ansvar för utsatta barn och unga*, s.171 f.

⁸¹ SOU 2000:71 s. 171 ff.

den psykiatriska vården samt att samarbetet mellan socialtjänsten och barn- och ungdomspsykiatrien måste utvecklas.

Jag har under min nuvarande och en tidigare skrivprocess haft kontakt med Malin Bergman, en psykolog verksam vid SiS. Följande text är en sammanställning, och inte rakt citerat, av det Bergman lyft i vår e-postkorrespondens:

SiS har ett begränsat hälso- och sjukvårdsuppdrag. Regionerna bär det huvudsakliga ansvaret för behandling av de placerade ungdomarna. Regionerna utför nästan bara akuta insatser som inläggning vid suicidrisk, psykos då LPT är tillämpligt samt vid tvångsmedicinering. SiS har därför byggt ut sin hälso- och sjukvård då det är mycket svårt att få Regionerna att ta ansvar för SiS ungdomar då BUP har långa väntetider och svårt att mäta med sitt uppdrag. Det finns ingen specifik metod på SiS som syftar att behandla personer som utsatts för sexuellt våld, oftast rekommenderas traumafokuserad KBT. Det finns möjlighet att ha psykologkontakt under sin vistelse på SiS dock är inte bemanningen tillräckligt hög för att alla ungdomar ska ha regelbundna, individuella psykologsamtal. SiS har varken bemanning eller ett uppdrag att bedriva individuell vård av ungdomarna. Terapi är något som får ske främst efter själva placeringen och SiS kan länka över till andra vårdgivare samt betona vikten att socialtjänsten ombesörjer terapeutiska insatser.⁸²

SOU 2023:97 som bland annat avser stöds- och skyddsinsatser för de som blivit utsatta för sexuell exploatering och prostitution kommenterar följande i anslutning till LVU-förfarandet:

Det bör anmärkas att även de rättigheter som framgår av barnkonventionen måste tillgodoses under ett barns placering. Det gäller till exempel rätten till rehabilitering och återanpassning i artikel 39.⁸³

4.2.2 Funktionsnedsättningar

Funktionsnedsättning delas in i fyra grupper, rörelsenedsättning, hörsel- och synnedsättning, intellektuell funktionsnedsättning (IF) samt neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (NPF). De förekomna funktionsnedsättningarna som beskrivs i rättsfallsstudien var IF, adhd och autism.

Funktionsnedsättning	Ytlig beskrivning
Adhd	Adhd är en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning som påverkar personens koncentrations- och uppmärksamhetsförmåga samt impulsivitet och överaktivitet. För att få

⁸² E-postkonversation med psykolog SiS, datum 2023-12-11 samt 2023-02-16.

⁸³ SOU 2023:97, *Ut ur utsatthet*, s. 118

	en diagnos krävs det bland annat att personen har svårigheter i minst två miljöer och svårigheterna har börjat innan personen är 12 år. ⁸⁴
Autism (ASD)	Autism är en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning som personen föds med och påverkar hur hjärnan hämtar in, bearbetar och hanterar information. Personer med autism kan ha svårigheter i sociala sammanhang, har ett stort fokus på några få intressen eller aktiviteter samt ha svårt för förändringar, stress eller situationer som är otydliga. ⁸⁵ Svårighetsgradering av autism delas in i tre nivåer, nivå 1 kräver stöd, nivå 2 kräver omfattande stöd samt nivå 3 kräver mycket omfattande stöd. ⁸⁶
IF	Intellektuell funktionsnedsättning innebär att personen med funktionsnedsättningen har svårt att förstå och lära sig vissa saker. De områden som personer med IF har svårt för är teori, sociala samspel och praktiska saker som vardagsaktiviteter. Funktionsnedsättningen delas in i fyra kategorier: lindrig, medelsvår, svår och mycket svår. ⁸⁷
NPF	NPF är ett samlingsnamn för exempelvis adhd, autism, dyslexi, Tourettes syndrom och språkstörning. NPF påverkar den kognitiva förmågan, hur information hanteras, sinnesintryck upplevs och bearbetas. Det är vanligt att ha mer än en diagnos. ⁸⁸

Det beteende flickan med en adhd och autismspektrumstörning uppvisade i RÅ 2010 ref 24 var hotfullhet, våldsamhet mot sin omgivning, skadegörelse samt skadat sig själv och andra. Flickans funktionshinder beskrevs medföra att hon är utåtagerande, impulsstyrd och har svårt att integrera sinnesuttryck. Ordalydelsen i domen är följande:

Av vad som anförts i det föregående framgår att en ungdom som lider av en psykisk störning inte enbart av det skälet får bli föremål för vård enligt LVU. För att sådan vård ska bli aktuell krävs, i de s.k. beteendefallen, att personen i fråga missbrukar eller bedriver brottslig verksamhet eller, såvitt nu är av intresse, uppvisar något annat socialt nedbrytande beteende. Om någon av dessa situationer är för handen kan LVU på samma sätt som gäller andra ungdomar komma i fråga. Att det finns en psykiatrisk grundproblematik utgör alltså inget hinder mot att tillämpa LVU men är inte heller en tillräcklig förutsättning.

Enligt Regeringsrättens mening följer av vad som nu sagts att ett beteende som närmast kan betraktas som symptom på en psykisk störning inte utgör ett sådant socialt nedbrytande beteende som avses i 3 § LVU. I annat fall skulle själva störningen i realiteten tillåtas ligga till grund för ett beslut om LVU vilket, som framgått

⁸⁴ 1177, "Adhd", hämtad 20 oktober 2023, <https://www.1177.se/Skane/sjukdomar--besvar/hjarna-och-nerver/neuropsykiatriska-funktionsnedsattningar/adhd/>.

⁸⁵ 1177, "Autism", hämtad 20 oktober 2023, <https://www.1177.se/Skane/sjukdomar--besvar/hjarna-och-nerver/neuropsykiatriska-funktionsnedsattningar/autism/>.

⁸⁶ Region Stockholm, "Tabell 2 Svårighetsgradering av autism", hämtad 20 oktober 2023, http://dok.slslo.sll.se/Autismforum/Om%20autism/Tabell_sv%C3%A5righetsgradering_autism.pdf.

⁸⁷ 1177, "Intellektuell funktionsnedsättning", hämtad 1 december 2023, <https://www.1177.se/Skane/sjukdomar--besvar/hjarna-och-nerver/larande-forstaelse-och-minne/intellektuell-funktionsnedsattning---utvecklingsstorning/>.

⁸⁸ Riksförbundet Attention, *Vad är NPF: En skrift om neuropsykiatriska funktionsnedsättningar, som ADHD, ASD, Tourettes syndrom och tal- och språkstörning*, 2018 s. 5, https://attention.se/wp-content/uploads/2021/05/attention_skrift_vad_ar_npf.pdf, (hämtad 2023-10-24).

ovan, inte är avsikten med lagen. För att ett visst beteende ska karakteriseras som ett socialt nedbrytande beteende i LVU:s mening bör krävas att det inte framstår som ett uttryck för den psykiska störningen utan i princip lika väl kan iakttas hos någon utan ett sådant funktionshinder.

Hyperaktivitet samt oförmåga att koncentrera sig är klassiska symtom hos personer med adhd.⁸⁹ Flickor som har diagnosen adhd har en annorlunda symtombild jämfört med pojkar. Det finns tydliga kopplingar mellan adhd hos flickor och psykisk ohälsa, ätstörningar, självskadebeteenden och självmordsförsök.⁹⁰ Det framgår av Attentions rapport som undersökt flickor och kvinnor med NPF-diagnos att 88 % har eller har haft psykisk ohälsa, hos 91 % av de svarande tar den psykiska ohälsan sig uttryck i ångest samt 83 % av de svarande har tänkt tanken att de inte vill leva längre. Barn med NPF-diagnoser har svårigheter att erhålla rätt vård, dels är det långa väntetider för att erhålla diagnos dels tar det tid att hitta rätt dos för adhd-medicinering.⁹¹ Vidare slutar hälften av de som har adhd-medicinering efter ett år.⁹²

Rapporten ”Vill du ligga med mig då”, av Funktionsrätt Sverige och RFSU belyser att personer med funktionsnedsättning utsätts för sexuellt våld i högre utsträckning än andra, att det saknas stöd för våldsutsatta och att utsattheten ofta är kopplad till ett maktförhållande mellan den utsatte och förövaren.⁹³ Personer med funktionsnedsättning är särskilt sårbara för våld i nära relation.⁹⁴ De nämns vidare som riskgrupp för prostitution och människohandel i Regeringskansliets handlingsrapport.⁹⁵

⁸⁹ Habilitering & Hälsa Region Stockholm, *Diagnoskriterier för adhd*, <https://www.habilitering.se/fakta-och-rad/kort-om-funktionsnedsattningar/adhd/diagnoskriterier-for-adhd/>, besökt 2023-12-30.

⁹⁰ Kopp, Svenny, "Symtom, diagnostik och förlopp vid ADHD hos flickor och kvinnor", *Läkartidningen*, hämtad 23 november 2023, <https://lakartidningen.se/klinik-och-vetenskap-1/artiklar-1/temaartikel/2022/02/symtom-diagnostik-och-forlopp-vid-adhd-hos-flickor-och-kvinnor/> och Dagens nyheter, "Fortsatt långa väntetider till adhd utredningar", hämtad 23 november 2023, <https://www.dn.se/sverige/fortsatt-langa-vantetider-till-adhd-utredningar/>.

⁹¹ ADHDcare by modigo, "Fördelar & biverkningar av ADHD-medicin", hämtad 23 november 2023, <https://adhdcare.se/artiklar-kunskap/hur-paverkas-jag-av-adhd-medicin/#kom-igang>.

⁹² Karolinska Institutet, "Nya rön om långtidsbehandling vid adhd och kopplingen till hjärt-kärlsjukdom", besökt 30 november 2023, <https://nyheter.ki.se/nya-ron-om-langtidsbehandling-vid-adhd-och-kopplingen-till-hjart-karlsjukdom>.

⁹³ RFSU, Funktionsrätt Sverige, *Vill du ligga med mig då?*, s.14 f.

⁹⁴ Socialstyrelsen (2021), *Våld i nära relationer och hedersrelaterat våld*, s. 29 ff. <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2021-11-7607.pdf>. (hämtad 2023-10-31).

⁹⁵ Regeringskansliet Socialdepartementet, *Handlingsplan mot prostitution och människohandel: bilaga till regeringsbeslut 2018-02-08 nr II:1*, s. 8, <https://nspm.jamstalldohetsmyndigheten.se/media/5mjkkpw3/handlingsplan-prostitution-och-m%C3%A4nniskohandel.pdf>, (hämtad 2023-12-04).

4.2.3 Psykisk ohälsa

Förekomsten av psykisk ohälsa som nämns i rättsfallsstudien var psykisk ohälsa utan närmare definition, självskadebeteende, sex som självskada, ångest och suicid.

Förarbeten anger att placerade barn har sämre fysisk och psykisk hälsa än genomsnittet, både under placeringstiden och senare i livet. Placerade barn löper flera gånger större risk att i vuxen ålder drabbas av hälsorelaterade och psykosociala problem exempelvis suicidtankar, missbruk, kriminalitet och tonårsgraviditeter.⁹⁶

Förarbetsuttalandena är förenligt med den statistik som SiS presenterar i sin undersökning från 2018. 71 % av de barn och unga i undersökningen har minst en psykiatrisk diagnos, mer än varannan flicka och 39 % av pojkarna hade adhd. Andra vanligt förekommande diagnoser var missbruk, PTSD, autism och ångest- och depressionsdiagnoser.⁹⁷ Av de barn och unga som undersökts hade 40 % varit i något akut psykiatriskt tillstånd de senaste sex månaderna, vanligast förekommande var självmords-, självskadebeteende samt panikattacker. Självmords- och självskadebeteende var tre respektive fyra gånger vanligare hos flickor jämfört med pojkar.⁹⁸ Utav de flickor som placerades på SiS år 2022 var de två vanligaste orsakerna till vård beredes missbruk och annat socialt nedbrytande beteende hos 40 % av intagningarna samt annat socialt nedbrytande beteende hos 37 % av de intagna.⁹⁹

Förklaringsmodellen ”traumagenic dynamics” utvecklad år 1985 av Finkelhor och Browne belyser effekterna av sexuellt våld mot barn. Fyra huvudsakliga psykologiska skador identifierades av studien vilka är traumatisk sexualisering, hjälplöshet, stigmatisering och svek. Den traumatiska sexualiseringen kan yttra sig genom ett tvångsmässigt sexuellt beteende, en önskan eller utförande av sexuella övergrepp mot andra, osäkerhet kring personens sexuella identitet och sexuella normer samt negativa associationer till sex och attityder mot sexualitet. Hjälplösheten avspeglar sig i en bristande kontroll och återupprepning av tidigare sexuellt våld. Stigmatiseringen bidrar till självdestruktivt beteende, känslan av att vara annorlunda och kan medföra ett bruk av alkohol och/eller droger. Personens skada mot hens trygghet gör att

⁹⁶ Prop. 2016/17:59, *Trygg och säker vård för barn och unga som vårdas utanför det egna hemmet*, s.24 ff.

⁹⁷ Socialstyrelsen, *Vård för barn och unga i HVB utifrån deras samlade behov: Förutsättningar och former för integrerad och annan specialiserad vård*, 2019, s. 14 ff., <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2019-2-12.pdf>, (hämtad 2023-11-09).

⁹⁸ Socialstyrelsen (2019), *Vård för barn och unga i HVB utifrån deras samlade behov*, s. 7.

⁹⁹ Statens institutionsstyrelse, *SiS i korthet 2022 – En samling statistiska uppgifter om SiS*, s. 6, <https://www.stat-inst.se/globalassets/arlig-statistik/sis-i-korthet-2022.pdf>, (hämtad 2023-12-11).

hen kan ta avstånd mot intima förhållanden samt har ett behov av att återfå förtroende och trygghet.¹⁰⁰

Att barn med psykisk ohälsa och funktionsnedsättningar är särskilt utsatta och i riskgrupp för sexuellt utnyttjande har uppmärksammats i förarbeten avseende sexuellt våld. Det har motiverat ett förslag om en utökning av 6 kap. 4 § BrB i SOU 2023:80. Förslaget lyder:

2. om gärningsmannen, i annat fall än som avses i första punkten eller 1 §, utnyttjar att ett barn under arton år på grund av psykisk ohälsa, funktionsnedsättning, missbruk, gärningsmannens auktoritet eller annars med hänsyn till omständigheterna har en nedsatt förmåga att värna sin sexuella integritet.¹⁰¹

Psykisk ohälsa utgör en riskfaktor för våld i unga parrelationer.¹⁰² Personer med psykisk ohälsa har även identifierats som riskgrupp för sex mot ersättning.¹⁰³

4.2.4 Särskilt om sex som självskadebeteende

Självskadebeteende är ett medel för att hantera starka känslor, den fysiska smärtan beskrivs ofta som mer lätthanterlig än de tankar och känslor personen försöker dämpa. Självskadebeteende kan vara med eller utan suicidavsikt, det framgår dock av forskning att ett självskadebeteende utan suicidavsikt har en stark koppling till att senare göra suicidförsök.¹⁰⁴ Självskadebeteende kan vara att skada sig själv genom exempelvis skära, bränna eller slå sig själv, men det kan även vara att ta överdoser av läkemedel och överkonsumera alkohol. Sex har under senare år erkänts utgöra en självskademethod. Utav de ungdomar och vuxna som söker vård för självskadebeteende har 80 % åtminstone en diagnos, varav de vanligaste är depression, ångest, PTSD, missbruk med flera.¹⁰⁵ Självskadebeteende har senaste åren ökat markant bland unga flickor i Sverige, för 12 – åringar var ökningen närmare 80 % mellan år 2020–2021. Flickor mellan 13–16 ökade fallen 40–50 %.¹⁰⁶

¹⁰⁰ Finkelhor, D., & Browne, A. (1985). The traumatic impact of child sexual abuse: A conceptualization. *American Journal of Orthopsychiatry*, 55(4), 530–541.

¹⁰¹ SOU 2023:80, *Ett starkare straffrättsligt skydd – mot sexuella kränkningar, bedrägerier i vissa fall och brott med hatmotiv avseende kön.*, s.49 f.

¹⁰² Brottsförebyggande rådet, *Rapport 2021:15 Våld i ungas parrelationer*, 2021, s. 50 ff.

¹⁰³ Nationella samordningen mot prostitution och människohandel, "Prostitution", hämtad 13 november 2023, <https://nspm.jamstalldhetsmyndigheten.se/prostitution-och-mannisko-handel/prostitution/>.

¹⁰⁴ Kunskapsguiden, "Om självskadebeteende", hämtad 17 oktober 2023, <https://kunskaps-guiden.se/omraden-och-teman/psykisk-ohalsa/sjalvskadebeteende/om-sjalvskadebeteende/>.

¹⁰⁵ Nationella vård- och insatsprogram, "Självskadebeteende", hämtad 17 oktober 2023, <https://www.vardochinsats.se/sjaelvskadebeteende/>.

¹⁰⁶ Socialstyrelsen, *Ökning av nya fall av avsiktlig självdestruktiv handling bland flickor under pandemiåret 2021*, 2021, s. 1 ff, <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sha-repoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2022-10-8154.pdf>, (hämtad 2023-10-18).

Sex som självskadebeteende räknas som en icke-suicidal form av självskada och den skiljer sig från andra självskadebeteenden då det är någon annan som skadar den utsatte.¹⁰⁷ Det är vanligt förekommande att tjejer som tidigare varit utsatt för sexuellt våld utvecklar ett sexuellt självskadebeteende. Det kan vara ett sätt att få närhet och bekräftelse, men också metoder för känslomässig reglering, för att sluta känna jobbiga känslor eller straffa sig själv. Det har även beskrivits som ett medel för att ha kontroll och på något sätt återskapa det våld personen blivit utsatt för. Självskadan kan tillika vara ett beteende vars ändamål är att få en reaktion från någon eller för att få uppmärksamhet.¹⁰⁸ Självskadebeteendet kan yttra sig genom att personen med självskadebeteendet har sex med någon utan att hen har attraktion till den personen, att hen låter den andra personen göra vad den vill med den självskadades kropp, kontakter med äldre män via internet samt exponering för psykiskt eller sexuellt våld i sexuella situationer. Ett sexuellt riskbeteende av detta slag kan orsaka mer skada än vad den som självskadar avsågs från början.¹⁰⁹

Det framgår av Cecilia Fredlunds avhandling att cirka 1,5 % av gymnasieeleverna någon gång sålt sex. Studierna fann att det var lite vanligare bland pojkarna, 1,7 % respektive, 1,2 % bland flickorna. Resultatet av studien visar på att försäljningen av sexuella tjänster var kopplat till sexuella, psykiska och fysiska övergrepp, dåligt psykiskt mående och självskadebeteende. Vidare fann den andra att 3,2 % av flickorna och 0,8 % av pojkarna haft ett sexuellt självskadebeteende. Denna grupp var mer utsatta för sexuella, fysiska eller psykiska övergrepp. Det framgick av studien att personerna oftare hade traumasymptom, självskadebeteende, icke-heterosexuell läggning samt sökt hjälp för depression, ångest, suicidförsök och ätstörningsproblematik.¹¹⁰

4.2.5 Slutsatser

Det framgår så väl av förarbeten som praxis att lagstiftningens syfte inte är att vårda barn och unga med riskbeteenden kopplade till deras psykiska ohälsa eller funktionsnedsättning. Regeringsrättens konstaterande i RÅ 2010 ref. 24 konkretiserar att om vård bereds för ett beteende som kan betraktas som symptom på en psykiatrisk störning skulle själva störningen i realiteten tillåtas ligga till grund för ett LVU. Tolkningen av RÅ 2010 ref. 24 verkar ha inneburit en del svårigheter i rättstillämpningen då det uppställer kunskapskrav dels om vad som faller inom begreppet psykiatrisk störning dels vilka symptom olika diagnoser har. Det framgår ovan att självskadebeteende kan utgöra

¹⁰⁷ Fredlund, Cecilia, Jonsson, Linda S., *Perceived Help and Support for Sex as Self-Injury: A Qualitative Study of a Swedish Sample*, Archives of Sexual Behavior (2023) 52:149-160, s.149.

¹⁰⁸ Fredlund, Jonsson, *Perceived Help and Support for Sex as Self-Injury*, s. 150.

¹⁰⁹ Mann, Adam J., Tull, Matthew T., Gratz, Kim L., *Hiding in the open: Consideration of nonsuicidal self-injury by proxy as a clinically meaningful construct*, Suicide & Life-Threatening Behaviour, 03630234, Oct2022, Vol. 52, Issue 5.

¹¹⁰ Fredlund, Cecilia, *Adolescent Selling Sex and Sex as Self-Injury*, Linköping University Mediacal Dissertation No.1645, 2019, s. 57, <https://liu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1272828/FULLTEXT01.pdf>, (hämtad 2023-10-18).

symtom på funktionsnedsättningar samt att utsatthet för sexuellt våld orsakar psykisk ohälsa vilket i sin tur kan leda till sexuella riskbeteenden. Psykiatrisk kompetens saknas inom socialtjänsten såväl som utformad vård för att bearbeta sexuellt våld. Min konklusion blir därmed rimligen att det finns skäl att ifrågasätta huruvida vård bör beredas när det finns en sexuell utsatthet och/eller ett sexuellt riskbeteende förenat med psykisk ohälsa och/eller funktionsnedsättning. Det går att ifrågasätta huruvida tvångsvård är legitimt i situationer då grunden för omhändertaganden inte tillfredsställs med det aktuella vårdvalet.

4.3 Tema 3: Sexuell utsatthet, riskmiljöer och riskbeteenden

Detta avsnitt ämnar att kortfattat gå igenom vad som utgör sexuellt våld i straffrättslig mening. Vidare presenteras statistik avseende brottsutsatthet, sexuellt våld och barns utsatthet för sexualbrott. Därefter introduceras forskningsgrenen viktologi för att erhålla förståelse om tillskrivningen av skuld i förhållande till den brottsdrabbades möjlighet att erhålla stöd och hjälp. Slutligen undersöks några av de sexuella riskmiljöer och riskbeteende som förekom i rättsfallsstudien i syfte att erhålla kunskap om de destruktiva sexuella kontexter barn och unga befinner sig i idag.

4.3.1 Straffrättslig definition av sexuellt våld

Den första juli 2018 ändrades den svenska sexualbrottslagstiftningen från att vara baserad på om det förekom hot, våld eller att personen var i en särskilt utsatt situation till att deltagandet i en sexuell aktivitet ska vara frivilligt. Syftet med lagändringen var att tydliggöra och förstärka varje människas rätt till personlig och sexuell integritet och sexuellt självbestämmande.¹¹¹ Frivilligheten bottenar i att den som utför en sexuell handling har ett ansvar att försäkra sig om att den andra personen vill delta under hela händelseförloppet. Om den andra personen förhåller sig passiv eller ger dubbeltydiga signaler är det upp till den som utför den sexuella handlingen att ta reda på om den andra vill delta eller inte.¹¹² Lagändringen hade som funktion att på sikt förändra normer, att sexuellt umgänge måste ske med ömsesidig respekt och lyhördhet för den andras vilja.¹¹³ Det framgår av Brås rapport, den nya samtyckeslagen i praktiken, att antalet fällande domar hade ökat med 75 % och att antalet anmälda våldtäkter ökade med 21 %.¹¹⁴

Brottet våldtäkt definieras i 6 kap. 1 § BrB. Paragrafens tre punkter avser situationer då frivillighet aldrig kan föreligga, exempelvis vid förekomst av våld, att den utsatta personen sover eller personen står i en beroendeställning

¹¹¹ Prop. 2017/18:177, *En ny sexualbrottslagstiftning byggt på frivillighet*, s. 15.

¹¹² Prop. 2017/18:177 *En ny sexualbrottslagstiftning byggt på frivillighet*, s. 34.

¹¹³ Brottsförebyggande rådet, *rapport 2020:6 Den nya samtyckeslagen i praktiken: En uppföljning av 2018 års förändringar av lagreglerna rörande våldtäkt*, s.92,

¹¹⁴ Brottsförebyggande rådet, *rapport 2020:6*, s. 21 ff.

till gärningsmannen vilken hen då allvarligt ska missbruka. En bedömning utgår även från vilka handlingar och ord som tyder på personens vilja, exempelvis om personen aktivt deltar i den sexuella handlingen. En persons inre önskan att inte delta är inte tillräckligt för straffansvar om personen ändå väljer att gå med på handlingen. Vid bedömning om våldtäkten varit grov kan offrets låga ålder ha relevans, 6 kap. 1 § 3 st. Omständigheten har betydelse för brottsoffer som har fyllt 15 men inte 18 år.¹¹⁵

Sexuella handlingar mot barn under 15 år utgör straffbara handlingar, se 6 kap. 4–6 §§ BrB. Ett undantag som tillämpas restriktivt är om de som har sex är jämnåriga samt ett samtycke finns mellan de som har samlag, 6 kap. 14 §. En sexuell handling begången mot ett barn som fyllt femton men inte arton år och är en avkomling till gärningsmannen, eller står under fostran eller liknande till gärningsmannen eller för vars vård eller tillsyn som gärningsmannen ska svara på grund av en myndighets beslut är även straffbar, 6 kap. 4 § 2 st. Kontakt för att träffa ett barn i sexuellt syfte är kriminaliserat, 6 kap. 10 a §. Det krävs direkt uppsåt för 6 kap. 10 a § och det görs en helhetsbedömning gällande mötesplats, parternas relation, åldersskillnad samt hur de kommit i kontakt med varandra.¹¹⁶ Mötesplatsen kan avse en digital plattform.¹¹⁷

4.3.2 Statistik

Fem procent av befolkningen drabbas av hälften av alla brott, personer som tidigare blivit utsatt för brott löper högre risk att utsättas igen. Våldstyperna som riskerar upprepas är exempelvis våldsbrott i nära relation, egendomsbrott och butiksrån.¹¹⁸ Grupper som traditionellt sett beskrivs som mest utsatta är kvinnor för våld i nära relation och för sexuellt våld. Andra våldsutsatta grupper är barn, minoritetsgrupper, hatbrott med rasistiskt och främlingsfientligt våld, äldre samt personer med funktionsnedsättning.¹¹⁹

Utav NCK rapport från 2014 går det att utläsa att mer än var tionde kvinna och nästan var tjugonde man i åldern 18–74 år som levde år 2012 har erfarenheter och minnen av att ha blivit utsatta för påtvingat samlag (inklusive försök) före 18 års ålder. Två procent av kvinnorna och en halv procent av männen hade före 18 års ålder blivit utsatta för någon form av sexuellt övergrepp (inkluderar även att bli smekt på ett sexuellt sätt eller liknande) av sin pappa, styvpappa eller mammas sambo/särbo. Det var lika vanligt att före 18 års ålder bli utsatt för sexuella övergrepp av jämnåriga förövare som av vuxna förövare. Drygt hälften av dem som utsatts för sexuella övergrepp före 18 års ålder hade drabbats vid upprepade tillfällen. Mindre än tio procent av de

¹¹⁵ Bexar, Mikaela, *Brottsbalk* (1962:700) 6 kap. 1 §, Karnov (JUNO), besökt 2023-10-13.

¹¹⁶ Prop 2008/09:149, *Vuxnas kontakter med barn i sexuella syften*, s. 46.

¹¹⁷ Bexar, Mikaela *Brottsbalk* (1962:700) 6 kap. 10 a §, Karnov (JUNO), besökt 2023-10-06.

¹¹⁸ Brottsofferjouren, "Begreppet brottsoffer", hämtad 30 oktober 2023, <https://www.brottsofferjouren.se/brottsofferstod/begreppet-brottsoffer/>.

¹¹⁹ Granström, Görel, Mannelqvist, Ruth, Enarsson, Therese, Holm Fanny, Landström, Lena, *Brottsoffer – rättsliga perspektiv*, 2 uppl, Studentlitteratur AB, 2021, s. 20.

drabbade hade fått professionell hjälp och mindre än fem procent hade polisanmält.¹²⁰

Det framgår av skolundersökningen om brott 2021 att 15 % av eleverna utsatts för något sexualbrott de senaste 12 månaderna, 24 % tjejer och 6 % killar.¹²¹ Skolundersökningen är en rapport Brå gör årligen för att undersöka hur vanligt det är att elever i årskurs 9 har utsatts för olika typer av brott eller andra riskbeteenden.¹²²

4.3.3 Brott utsatthet – ur ett viktimologiskt perspektiv

Syftet med den kriminologiska forskningsgrenen viktimologi är att i större sammanhang undersöka varför vissa individer och grupper utsätts för brott oftare än andra, vilka konsekvenser det har att bli utsatt för ett brott och vilken hjälp och stöd som de brott utsatta kan få. Avsnittet berör begreppet brottsoffer utan den juridiska definitionen som återfinns i 20 kap. 8 § 4 st. rättegångsbalk (1942:70) (RB), det vill säga den mot vilken ett brott är begånget eller som därav blivit förnärad eller lidit skada, motiverat av att mörkertalet är stort mellan de som anmäler brott och de som har blivit utsatta. Anmälningstastiken varierar mellan vilken typ av brott som avses.¹²³

Mendelsohn myntade begreppet viktimologi för första gången och introducerade år 1947 följande typologi:

1. Fullständigt oskyldigt offer - offret hade ingenting med sin viktimisering att göra
2. Inte fullt så oskyldigt offer – den som är utsatt bidrar (om än omedvetet) till sin egen viktimisering
3. Lika skyldig som förövaren – förövaren och den utsatta är lika skyldiga till händelsen.
4. Offer mer skyldig än förövaren – offret har provocerat fram händelsen.
5. Det mest skyldiga offret – förövaren blir utsatt.
6. Falsk viktimisering - brott har inte begåtts.¹²⁴

Motiverat av avsaknaden om kunskap om kvinnors våldsutsatthet på 1960-talet påbörjades ett flertal statistiska utredningar om kvinnors utsatthet. Ett samband som framkom av statistiska undersökningar var att majoriteten av alla brott utsatta och förövare har ett samband mellan varandra. De sambanden man såg var att det oftast var vänner, partners, kärleksförhållanden och andra typer av relationer. Senare forskning har konstaterat att förövare och

¹²⁰ Nationellt centrum för kvinnofrid, *Vård och hälsa: En befolkningsundersökning om kvinnors och mäns våldsutsatthet samt kopplingen till hälsa*, 2014, s. 25, https://kunikskapsbanken.nck.uu.se/nckkb/nck/publik/fil/visa/418/NCK-rapport_prevalens_Vald_och_halsa_www.pdf, (hämtad 2023-10-02)

¹²¹ Brottsförebyggande rådet, *rapport 2022:5, Skolundersökningen om brott 2021*, 2021, s. 39 ff.

¹²² Brottsförebyggande rådet, *rapport 2022:5*, s.5.

¹²³ Brottsförebyggande rådet, "Om brottsstatistiken", hämtad 30 oktober 2023, <https://bra.se/statistik/om-brottsstatistiken.html>.

¹²⁴ Andersson, Fredrik, *Kriminologins grunder*, Studentlitteratur AB, uppl. 1, 2021 s. 130 f.

utsatta ofta är väl kända för varandra undantagsvis vissa brottstyper som rån och stöld.¹²⁵

Nils Christie publicerade 1986 en teori om det ideala offret. Teorin ställer upp olika kriterier innan samhället anser att personen är brottsutsatt. Om den brottsutsatte uppfyller kriterierna nedan beskrivs det som att hen lättare kan få hjälp och stöd i sin utsatthet¹²⁶:

- Offret ska vara svagt
- Offret är involverat i en respektabel aktivitet
- Förövaren är okänd för offret och har ingen relation till offret
- Offret befinner sig på en respektabel plats
- Förövaren ska vara i överläge och kunna beskrivas i negativa termer

Rainer Strobl har presenterat följande kategorisering av brottsoffer¹²⁷:

1. De som betraktas som brottsoffer, både av sig själva och av andra.
2. De som inte betraktas som brottsoffer, vare sig av sig själva eller av andra.
3. De som själva betraktar sig som brottsoffer, men inte uppfattas så av andra.
4. De som inte själva betraktar sig som brottsoffer, men uppfattas så av andra.

4.3.4 Sexuella riskmiljöer och riskbeteenden

4.3.4.1 *Destruktiva sexuella riskmiljöer*

4.3.4.1.1 *Grooming*

Grooming kallas den teknik vuxna människor använder för att komma i kontakt med barn i sexuellt syfte och förmå barn att utföra sexuella handlingar. Grooming delas in i två metoder, den långsamma tekniken kallas grooming och snabbare tekniken kallas sexuell utpressning. Nätgrooming kan beskrivas i följande sex stadier¹²⁸:

1. *Vänskapsstadiet* - Förövaren lär känna barnet, utbyter bilder för att försäkra sig om att det är ett barn hen pratar med och att barnet stämmer in på hans preferenser. Bilder som skickas är neutrala för att normalisera bildskickande.
2. *Relationsstadiet* – Barnet berättar om hans liv, skola och familjesituation.
3. *Riskbedömningsstadiet* – Förövaren gör en riskbedömning för hur stor risken är att bli avslöjad.

¹²⁵ Andersson, *Kriminologins grunder*, 132 f.

¹²⁶ Andersson, *Kriminologins grunder*, 133 f.

¹²⁷ Hydén, M. Att bli brottsoffer är inte någon enkel sak., In Heber, A., Roxell, L. (eds), Att odla kriminologi. Perspektiv på brott & utsatthet: Festskrift till Eva Tiby, Stockholm: Stockholms universitet; 2019, s. 175 f.

¹²⁸Jonsson, Svedin, *Barn utsatta för sexuella övergrepp på nätet*, Stiftelsen allmänna barnhus, *barn utsatta för sexuella övergrepp på nätet*, 2017 s.23 f. <https://allmannabarnhuset.se/product/fordjupningsrapport-barn-utsatta-for-sexuella-overgrepp-pa-natet/>, (hämtad 2023-10-02)

4. *Stadiet av exklusivitet* – Förövaren får barnet att känna sig speciell och barnet får stor tillit till förövaren. De är bästa vänner eller har en kärleksrelation, sexuella ämnen introduceras i denna fas.
5. *Sexuella stadiet* – Den sexuella konversationen utvidgas, det kan vara att förövaren förklarar eller utbildar barnet i sexuella teman. Om barnet uttrycker obehag ber förövaren om ursäkt.
6. *Avslutande stadiet* – Skadereducering, ger barnet kärlek för att minska risken för att barnet avslöjar vad som hänt. Om det inte hjälper används hot om att sprida chatt-loggar eller bilder.

Studien ””Under his spell”- Victims’ Perspectives of Being Groomed Online” undersöker offrets perspektiv av grooming online. Utav studien kunde ett flertal tekniker som förövaren utförde identifieras och dess effekter på offret. Exempelvis används vardagliga samtal som metod för att bygga förtroende och tillit till förövaren. Förövaren ljuger ofta om sig identitet och sina intressen vilket gör offret intresserad av förövaren. Vidare beskrivs intensiteten i kontakten mellan offret och förövaren som beroendeframkallande och en metod att hantera tristess. Offer i studien beskriver sig som utvalda och speciella, och att de genom kontakten med förövaren distanserar sig från vänner och familj. Den sexuella kontakten, exempelvis sexchattar, fildelning av sexuellt material och så vidare påverkar offrets vilja till närhet, sexuella upplevelser, ökar offrets självförtroende och utgör en metod för offret att bibehålla kontakten med förövaren. Förövarens humör skiftar, blir ilskt, svartsjukt, bråkar och hotar vilket gör att offret känner att hen tappar kontrollen, blir oroligt, förvirrat och en önskan att vara förövaren till lags byggs upp.¹²⁹

Utav Stiftelsen Allmänna Barnhusets enkätstudie av nästan 6 000 gymnasieelever som studerar tredje året hade 23,2 % blivit kontaktade av vuxna på nätet i sexuella syften, 77,2 % av de som drabbats av kontaktförsök var flickor.¹³⁰ Utav studiens undersökning framgår det att de drabbades sociodemografiska grund oftare hade en förälder som inte arbetade eller var långtids-sjukskriven, fler bodde hos en förälder, syskon, partner eller på institution. Vidare blev fler kontaktade som läste praktiska, det vill säga ej studieförberedande, linjer på gymnasiet samt upplevde gruppen att familjens ekonomiska situation var sämre än hos andra ungdomar som inte kontaktats.¹³¹

Sociala medier utgör den vanligaste brottsplatsen för det polisanmälda våldet mot barn visar Brås rapport avseende polisanmälda brott mot barn i åldern 7–15 år. De tre vanligaste brottsituationerna av sexuellt våld på sociala medier är när vuxna män eller okända personer med misstänkt sexuell dragning till barn tar kontakt med barn, personer i barnets omgivning som kontaktat barnet i syfte att köpa sexuella tjänster samt situationer där barnet antingen fotas

¹²⁹ Whittle, Helen C., Hamilton-Giachritsis, Catherine E., Beech, Anthony R. ” *Under His Spell*”: *Victims’ Perspectives of Being Groomed Online*, *Social sciences*, 2014, 3 404-426, 410 f., <https://www.mdpi.com/2076-0760/3/3/404>. (hämtad 2023-10-27)

¹³⁰ Jonsson, Svedin, *Barn utsatta för sexuella övergrepp på nätet*, s. 25 f.

¹³¹ Jonsson, Svedin, *Barn utsatta för sexuella övergrepp på nätet*, s.26 f.

eller spelas in alternativt nakenbilder eller filmer sprids av personer i barnets närhet.¹³² Målsäganden i den förstnämnda brottsituationen är oftast flickor i åldern mellan 10 till 12 år, men det förekommer både yngre och äldre flickor samt ett mindre antal pojkar.¹³³

4.3.4.1.2 Beroendeställningar

Våldtäktsparagrafen, 6 kap. 1 § 1st 3p. definierar att två personer som har samtyckt sexuellt umgänge ändå kan räknas som våldtäkt om den ena är underlägsen den andra och den som är i maktposition använder sitt övertag för att förmå den underlägsna att tåla eller utföra sexuella handlingar. Vid bedömning av den här typen av sexuellt våld undersöks först om det föreligger en beroendeställning, dvs det ska finnas ett avhängighetsförhållande mellan gärningsmannen och den gärningen riktas mot. Förarbeten anger att relationen kan avse ett anställnings- och lydnadsförhållande, sjukhusvistelse, intagen på kriminalanstalt och tjänsteman, en elevs förhållande till en examinator eller en narkomans beroende av en langare.¹³⁴ Handlandet från gärningsmannen ska framstå som ett allvarligt missbruk av sin beroendeställning gentemot den svagare personen samt att det föreligger ett kausalsamband mellan beroendeställningen och det allvarliga missbruket av denna för att det ska anses utgöra en straffbar handling. Det ställs inga krav på att gärningsmannen tar initiativet eller att den som begår gärningen måste övervinna ett motstånd från den andres sida.¹³⁵

4.3.4.1.3 Våld i nära relation

4.3.4.1.3.1 Definition, våldstyper och normaliseringsprocessen

Våld i nära relation definieras som alla typer av våld som förekommer mellan närstående, det mest vanligt förekomna är att kvinnor utsätts för våld av sin manliga partner. Våld i nära relation kan exempelvis även utövas av barn mot föräldrar, våld mellan syskon, hedersrelaterat våld samt inom prostitution och människohandel. Det kan drabba alla människor i samhället, oavsett ålder, kön och bakgrund.¹³⁶ Våldstyperna i våld i nära relation kategoriseras enligt följande¹³⁷:

Våldstyp	Exempel (ej uttömmande)
Fysiskt våld	Knuffar, slag, bett, river, sparkar, stryptag.
Psykiskt våld	Hot, tvång, trakasserier, att bli kontrollerad, social isolering.

¹³² Brottsförebyggande rådet, *Rapport 2023:8 Polisanmälda brott mot barn i åldern 7-15 år*, s. 80 ff.

¹³³ Brottsförebyggande rådet, *Rapport 2023:8*, s. 81.

¹³⁴ Prop. 2004/05:45, *En ny sexualbrottslagstiftning*, s.141.

¹³⁵ Bexar, Mikaela, *Brottsbalk (1962:700) 6 kap. 1 §, Karnov (JUNO)*, besökt 2023-10-02.

¹³⁶ Socialstyrelsen, *Våld i nära relationer: Handbok för socialtjänsten, hälso- och sjukvården och tandvården*, 2023, s. 22 f., <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/handboker/2023-6-8592.pdf> (hämtad 2023-10-03).

¹³⁷ Socialstyrelsen, (2021), *Våld i nära relationer och hedersrelaterat våld: Ett utbildningsmaterial*, s. 23 f.

Sexuellt våld	Samlag utan samtycke, sexuella trakasserier.
Försummelse	Den utsatte får inte hjälp med det den behöver, exempelvis medicin, hygien eller mat.
Ekonomiskt våld	Begränsningar av gemensamma tillgångar, ekonomiska hot.
Latent våld	Ständig oro och rädsla för våld, exempelvis ilska eller aggressivitet.
Materiellt våld	Att den utsattes egendom förstörs.
Digitalt våld	Övervakning, sprida privat material, gps-tracking.
Hedersrelaterat våld och förtryck	Fysiskt, psykiskt och sexuellt våld samt kontrollerande beteende i syfte att bevara eller återhämta heder.

Våldsutövningen beskrivs som en normaliseringsprocess där den utsatte mer eller mindre tvingas att anpassa sig efter en vardag där våld förekommer. Anpassningen inkluderar en gradvis isolering, den utsatta utvecklar ett beroende av förövaren och hans gränser förskjuts och utplånas. Att normalisera våldet är en överlevnadsstrategi för den utsatta.¹³⁸

Det framgår av Brå:s rapport ”Brott i nära relationer bland unga” att nästan var femte person mellan 16–24 år, 18 %, har uppgett att de någon gång utsatts för systematiska kränkningar eller förödmjukelser, försök till inskränkning av deras frihet, hot, trakasserier, misshandel eller sexualbrott av en nuvarande eller före detta partner. Psykiskt våld var vanligast, cirka 21 % av tjejerna och 12 % av killarna uppgav att de hade blivit utsatt för psykiskt våld i nära relation. 13 % av tjejerna och drygt 5 % av killarna hade blivit utsatta för fysiskt våld.¹³⁹ Egenskaper som relationens tidslängd, kontrolleringen genom sociala medier samt maktbalansen som uppstår när den ena i förhållandet exempelvis har ett eget boende och jobb beskrivs som skillnader från vuxnas parrelationer där våld förekommer.¹⁴⁰

Det finns ett tydligt samband mellan missbruk och våld, både gällande våldsutövning såväl som våldutsatthet.¹⁴¹ Personer som blir utsatta för våld av en partner har ökad risk att bli beroende av alkohol eller andra substanser.¹⁴² Våldutsatta kvinnor i missbruk är i en särskilt utsatt ställning, de har svårare att lämna relationen då partnern kan vara den som förser henne med droger och upprätthåller hennes missbruk.¹⁴³ Drogerna blir ett sätt för mannen att

¹³⁸ Nationellt centrum för kvinnofrid, "Våldets uttryck och mekanismer", hämtad 31 oktober 2023, <https://www.nck.uu.se/kunskapsbanken/amnesguider/vald-i-nara-relationer/valdets-uttryck-och-mekanismer/>.

¹³⁹ Brottsförebyggande rådet, *Kortanalys 6/2018; Brott i nära relation bland unga*, 2018, s. 11 f.

¹⁴⁰ Socialstyrelsen (2021), *Våld i nära relationer och hedersrelaterat våld*, s 52 ff.

¹⁴¹ Länsstyrelsen Västmanlands län, *Vem ser oss? En studie om kvinnor i missbruk och deras upplevelser av våld i nära relation*, 2021, s. 7 f., <https://catalog.lansstyrelsen.se/store/23/resource/19>, (hämtad 2023-10-25).

¹⁴² Socialstyrelsen (2021), *Våld i nära relationer och hedersrelaterat våld*, s.104 f.

¹⁴³ Länsstyrelsen Västmanlands län (2021), *Vem ser oss?*, s. 8.

kontrollera kvinnan.¹⁴⁴ Missbruket kan vara kvinnans sätt att hantera upplevelserna av våldet.¹⁴⁵ Orsaker till att kvinnan stannar i en våldsam relation är flera och varierande, några exempel är en rädsla för fortsatt eller förvärrat våld, ekonomisk bundenhet, en rädsla för att ta stöd eller avsaknad av stöd från omgivningen.¹⁴⁶

4.3.4.1.3.2 Att lämna en våldsam relation

Det finns flera olika anledningar, risker och omständigheter som bidrar till att det är svårt att lämna en våldsam relation. Den våldsutsatta kan ha tagit över förövarens verklighetsuppfattning och normaliserat våldet, så kallad internalisering. En viktig del i uppbrottsprocessen beskrivs vara när den våldsutsatta blir medveten om vilka negativa konsekvenser våldet har för den våldsutsatta samt hens omgivning. En annan viktig insikt är när den våldsutsatta inser att det är förövaren som bär ansvaret för våldet, inte offret.¹⁴⁷ Våldsutsatthet kan leda till flertal psykiska och fysiska besvär, exempelvis kronisk smärta, ångest, depression, PTSD och självmordstankar. Ett tecken på utsatthet kan vara hög konsumtion av alkohol och/eller droger. Vidare kan våldet även få ekonomiska och sociala konsekvenser som till exempel bostadsproblem, sjuk-skrivningar, skuldsättning och tillitsproblem till sig själv och andra.¹⁴⁸

4.3.4.2 Sexuella riskbeteenden

4.3.4.2.1 Sugardejting

Sugardejting beskrivs i vissa sammanhang som ett annat ord för prostitution och mäns våld mot kvinnor.¹⁴⁹ Sugardejting skildras även som ett fenomen som luckrar upp gränserna mellan den kommersiella sexindustrin och andra typer av relationer.¹⁵⁰

Sugardejting avser en kontakt mellan yngre och äldre människor, vanligast äldre man och yngre kvinna, där det sker någon form av transaktion till den yngre exempelvis pengar, kläder eller liknande mot utbyte av sexuella tjänster. Sugardejting som riktar sig mot ett barn som inte fyllt 18 år kan vara

¹⁴⁴ Socialstyrelsen, *Skylla sig själv? Utbildningsmaterial om våld mot kvinnor med missbruks- eller beroendeproblem*, 2011, s. 43 f., <https://www.lansstyrelsen.se/download/18.276e13411636c95dd93426c/1526905924713/Skylla%20sig%20sj%C3%A4lv.pdf>, (hämtad 2023-12-04).

¹⁴⁵ Länsstyrelsen Västmanlands län (2021), *Vem ser oss?* s.12.

¹⁴⁶ Socialstyrelsen (2011), *Skylla sig själv?*, s. 42 f.

¹⁴⁷ Nationellt centrum för kvinnofrid, "Uppbrottsprocessen", hämtad 31 oktober 2023, <https://www.nck.uu.se/kunskapsbanken/amnesguider/vald-i-nara-relationer/uppbrotsprocessen/>.

¹⁴⁸ Socialstyrelsen (2021), *Våld i nära relationer och hedersrelaterat våld*, s 33 f.

¹⁴⁹ Jämställdhetsmyndigheten, "Sugardejting – Ett annat ord för prostitution", hämtad 18 oktober 2023, <https://jamstalldhetsmyndigheten.se/aktuellt/nyheter/sugardejting-ett-annat-ord-for-prostitution/>.

¹⁵⁰ Nationellt centrum för kvinnofrid, "Ny forskning om sugardejting", hämtad 4 december 2023, <https://www.nck.uu.se/kunskapsbanken/om-kunskapsbanken/kunskapsbankens-reportagearkiv/?tarContentId=1012826>.

olagligt om det faller under 6 kap. 9 § BrB utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling. Om barnet är under 15 år kan köpet rubriceras som våldtäkt.

En tredjedel av polisärendena avseende sexköp av barn hade någon form av koppling till sugardejting. Kontakt hade i de flesta fallen uppstått via en sugardejtingsida. Det förekom även kontakt via andra dejtingsidor, sociala medier och att den vuxna kände barnet sedan tidigare.¹⁵¹

4.3.4.2.2 Sex mot ersättning

4.3.4.2.2.1 Definition och statistik

Sex mot ersättning avses situationer då en person får någon form av ersättning exempelvis pengar, kläder, presenter, alkohol, droger eller sovplats i utbyte mot sexuella handlingar.¹⁵² Att köpa sex av ett barn utgör en brottslig handling vars straffvärde är mellan sex månaders och fyra års fängelse, det regleras i 6 kap. 9 § BrB. Straffvärdet för att köpa sex av en vuxen är max ett år i fängelse, se 6 kap. 11 § BrB.

Att sälja sex är lagligt i Sverige. Den svenska modellen, dvs att förbjuda sexköp utan att kriminalisera försäljning av sex, motiveras med att det som gör prostitution möjligt är efterfrågan snarare än utbudet och att personer som säljer sex befinner sig i en utsatt situation. Prostitution och människohandel för sexuella ändamål utgör en del av mäns våld mot kvinnor.¹⁵³ Prostitution beskrivs i förarbeten som ett allvarligt hinder för social jämlikhet, jämställdhet mellan könen och för de utsattas möjlighet att åtnjuta sina mänskliga rättigheter. Människohandel för sexuella ändamål beskrivs som vår tids slaveri och drabbar i första hand unga kvinnor och flickor.¹⁵⁴

Det framgår av Folkhälsomyndighetens befolkningsstudie från 2017 att cirka 1,5 % av kvinnorna och 1 % av männen har tagit emot ersättning för sex. Bland homo- och bisexuella personer hade 7 % haft sex mot ersättning oavsett kön. Utav studien framgår vidare att 9,4 % av de tillfrågade männen gett ersättning för sexuella tjänster och 0,4 % av kvinnorna.¹⁵⁵

Nationella samordningen mot prostitution och människohandel (NSPM), som är en del av Jämställdhetsmyndigheten, uppmärksammar på sin hemsida att utifrån annonser och profiler som marknadsför försäljning av sexuella tjänster på internet är 80 % kvinnor, 15 % män och 5 % transpersoner. Nästan hälften

¹⁵¹ Brottsförebyggande rådet, *Rapport 2022:4 Utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling – En uppföljning av lagens tillämpning*, 2022, s. 9.

¹⁵² Socialstyrelsen (2015), *Sex mot ersättning – utbildningsmaterial om skydd och stöd till barn och unga*, s. 10 f.

¹⁵³ SOU 2010:49, *Förbud mot köp av sexuell tjänst. En utvärdering 1999–2008*, s. 55.

¹⁵⁴ SOU 2010:49, *Förbud mot köp av sexuell tjänst. En utvärdering 1999–2000*, s. 58.

¹⁵⁵ Folkhälsomyndigheten (2020), *Sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter bland homo och bisexuella samt transpersoner*, <https://www.folkhalsomyndigheten.se/publikationer-och-material/publikationsarkiv/s/sexuell-och-reproduktiv-halsa-och-rattigheter-bland-homo--och-bisexuella-samt-transpersoner-/?pub=71752>, besökt 2023-11-09.

uppger att de har svensk nationalitet varav enbart 8 % uppger att de har svenska som språk, vanligast är engelska. Personer som har erfarenhet av sex mot ersättning har ofta tidigare eller pågående erfarenhet av våld, stigmatisering, samhällelig diskriminering och exkludering samt psykisk ohälsa. Grupper som identifierats som särskilt utsatta har ett missbruks- eller beroendeproblematik, är utsatta för exploatering av en tredje part eller är minderårig. Personer med NPF-diagnoser, autism och ADHD är överrepresenterade.¹⁵⁶

4.3.4.2.2 Barn och unga som säljer sex

Genomsnittsåldern för att ha sex mot ersättning första gången var 14,9 år visar Socialstyrelsens utbildningsmaterial från 2015 avseende sex mot ersättning. Utbildningsmaterialet presenterade även två studier som gjorts vilket visade att 1,7 % av manliga elever i gymnasieskolans årskurs 3 hade haft sex mot ersättning jämfört med 1,2% av kvinnliga elever i samma årskurs.¹⁵⁷

En nationell studie från 2021 visar att 1,1 % av elever i årskurs 3 på gymnasiet hade sålt sex. En större andel av flickorna svarade att de tagit emot ersättning för sex och det var vanligast att detta skett mellan 2–5 tillfällen, 52 % angav detta. 24% av de eleverna som tagit emot ersättning för sex hade gjort det vid fler än fem tillfällen.¹⁵⁸ Utav de unga som idag säljer sex har nästan 80 % blivit utsatta för sexuella övergrepp och att övergreppet föregick erfarenheten av sex mot ersättning. Det tidiga sexuella övergreppet beskrivs, i Socialstyrelsens utbildningsmaterial, som en avgörande roll för själva inträdet till att sälja sex och att självskadebeteendet kan tolkas som en reaktion på övergrepp.¹⁵⁹ Utbildningsmaterialet nämner att barn som säljer sex kan uppvisa varningssignaler som oro, sorgsenhet, undvikande av kontakt, många sms och mobilsamtal, mycket pengar, dyra kläder och saker, att hen tar sexuella risker, lever i en ekonomiskt utsatt situation, har missbruksproblematik, självskadebeteende, är på rymmen eller har ett stort behov av sexuell bekräftelse.¹⁶⁰

4.3.4.2.3 Att sluta sälja sex

Processen att sluta sälja sex beskrivs som svår. Det kan finnas ett omfattande stödbehov inom områden som samtalsstöd och/eller traumabehandling, kontakt med hälso- och sjukvård, stöd av andra i samma situation, test för sexuellt överförbara sjukdomar, missbruks- och beroendevård samt en god kontakt

¹⁵⁶ Nationella samordningen mot prostitution och människohandel, "Prostitution", hämtad 13 november 2023, <https://nspm.jamstalldhetsmyndigheten.se/prostitution-och-manniskohandel/prostitution/>.

¹⁵⁷ Socialstyrelsen (2015), *Sex mot ersättning: Utbildningsmaterial om skydd och stöd till barn och unga*, s 12.

¹⁵⁸ Svedin, Landberg, Jonsson, Unga, sex och internet efter #metoo – om ungdomars sexualitet och utsatthet för sexuella övergrepp och sexuell exploatering i Sverige 2020/2021, *Stiftelsen Allmänna Barnhuset*, s.57, <https://allmannabarnhuset.se/product/unga-sex-och-internet-efter-metoo/>, (hämtad 2023-11-09).

¹⁵⁹ Socialstyrelsen (2015), *Sex mot ersättning – utbildningsmaterial om skydd och stöd till barn och unga*, 24 f.

¹⁶⁰ Socialstyrelsen (2015), *Sex mot ersättning – utbildningsmaterial om skydd och stöd till barn och unga*, s. 28 f.

med socialtjänsten då det innebär en stor ekonomisk omställning att sluta. Det kan krävas ekonomiskt bistånd, skuldsanering, boende, arbete eller annan sysselsättning, utbildning med mera.¹⁶¹

4.3.5 Slutsatser

Barn och unga är belastade av sexuell ohälsa och särskilt utsatta för sexuellt våld. Den som har blivit utsatt för brott löper högre risk att utsättas igen. Förövare och offer har ofta ett samband med varandra. 5 % av befolkningen drabbas av hälften av alla brott. En mycket liten andel av brottsutsatta för sexuellt våld får professionell hjälp och en ännu mindre andel har polisanmält våldet.¹⁶²

Det framgår vidare att barn som blir kontaktade av vuxna i sexuella syften på nätet har mer ansträngda levnadsförhållanden än barn som inte kontaktas. Under tidigare avsnitt nämndes att personer med funktionsnedsättningar ofta drabbas av sexuellt våld där det förekommer ett maktförhållande mellan den utsatta och förövaren. Nästan var femte person mellan 16–24 år har utsatts för våld i nära relation. Kvinnor med beroendeproblematik har identifierats vara i särskilt utsatt ställning för våld i nära relation såväl som personer med funktionsnedsättning. Det framgår vidare av forskning att genomsnittsåldern för att ha sex första gången är 14,9 år och att sexuella övergrepp kan ha en avgörande roll för att sälja sex och att självskadebeteendet kan tolkas som en reaktion på övergrepp. Det är förenligt med Finkelhor och Brownes förklaringsmodell samt Fredlunds studie om barn och unga som säljer sex.

Det kan därav motiveras, av ovan angivet, att barns utsatthet för sexuellt våld bör värderas som just utsatthet utan gradering i hur pass aktivt respektive passivt barnet varit. Ett sådant konstaterande ifrågasätter inte att det kan föreligga ett vårdbehov hos den våldsutsatta. Denna fråga kommer att beröras närmre i det avslutande kapitlet.

¹⁶¹ Socialstyrelsen (2015), *Sex mot ersättning – utbildningsmaterial om skydd och stöd till vuxna*, s.38 ff.

¹⁶² Läs mer 4.3.2.

5 Analys

5.1 Diskussion

Syftet med uppsatsen var att undersöka ej kriminaliserade sexuella riskbeteenden, utsatthet och destruktiva miljöer ur en 3 § LVU kontext, det motiverade mitt val av uppsatsens upplägg. Kommande del ämnar analysera materialet utifrån uppsatsens syfte.

5.1.1 Gällande rätt

Förarbeten anger att med ”något annat” åsyftas ett beteende som avviker från samhällets grundläggande normer och inte utgör missbruk eller brottslig verksamhet. Normbrytande beteende är, enligt förarbeten, prostitution, vistelse i missbruksmiljöer och uppträdanden på sexklubbar. Utav RÅ 2000 ref. 33 går det att konstatera att det även kan avse andra situationer än de som nämns i förarbeten. Socialnämnden ska vid ansökan om beredelse av vård på grund av socialt nedbrytande beteende göra en sammantagen bedömning av de olika beteenden den unga uppvisar. En lämplighetsbedömning ska från fall till fall avgöra vilken vård som är mest fördelaktig och om den nödvändiga vården ska ges inom socialtjänsten eller psykiatrin. Psykiska problem utgör inte en grund för LVU.¹⁶³ Det framgår följande av praxis: Enbart för att den unga utsätter sig för risk innebär det inte att det utgör ett socialt nedbrytande beteende. Ett obetänksamt handlande av en ung människa utgör inte socialt nedbrytande beteende. Ett beteende som närmast kan beaktas som symptom på en psykiatrisk störning utgör inte ett socialt nedbrytande beteende.¹⁶⁴

Vid bedömningen om risk för påtaglig skada har det konstaterats att socialnämndens utredning och riskbedömning måste byggas på antaganden som ska vara så underbyggda som möjligt men viss osäkerhet måste accepteras. Om en utredning uppvisar stora brister eller socialnämnden inte uppfyllt sin utredningsplikt kan målet visas åter till socialnämnden för ny handläggning.¹⁶⁵ Om det förekommer osäkerhet gällande förekomsten av ett sexuellt risktagande torde ett avvägande göras huruvida utredningen bör kompletteras i den delen eller lämnas därhän i det sexuella avseendet.¹⁶⁶

Barn och unga är i en särskilt utsatt situation. De utgör riskgrupp för sexuell utsatthet samt utvecklingen av sexuella riskbeteenden till följd av utsattheten.¹⁶⁷ Barn har vidare identifierats vara i en utsatt situation ur ett rättssäkerhetsperspektiv när det kommer till att utkräva eller erhålla sina

¹⁶³ Läs mer i avsnitt 2.3.

¹⁶⁴ Läs mer i avsnitt 2.3.1.2

¹⁶⁵ Läs mer i avsnitt 2.1.

¹⁶⁶ Läs mer i avsnitt 2.3.1.1.

¹⁶⁷ Läs mer i avsnitt 4.1.2.

rättigheter.¹⁶⁸ Det har även konstaterats i doktrin att det finns en utökad risk att barn med funktionsnedsättningar kan ha svårt med delaktighet i processen.¹⁶⁹

Syftet med LVU-lagstiftningen är inte att vårda barn och unga med psykisk ohälsa.¹⁷⁰ Förarbeten till nyare lagstiftning har poängterat vikten av att barns rättigheter att erhålla rehabilitering och återanpassning efterlevs vid LVU-placering i linje med art. 39 barnkonventionen. Det innebär inte, enligt min tolkning, att lagstiftarens avsikt med LVU-lagstiftningen har förändrats utan snarare att barn och unga med ett uppvisat normbrytande beteende, som exempelvis etablerat missbruk, ska ha tillgång till den vård de är i behov av. Att barn och unga i sexuell utsatthet ska erhålla vård för sin psykiska ohälsa och eventuella trauman är i linje med Sveriges åtagande i barnkonventionen art. 34 som syftar till att skydda och förhindra sexuellt utnyttjande av barn.

Att den sexuella självbestämmanderätten beskrivs i annan lagstiftning som absolut, men inte utgör en absolut rättighet enligt grundlagen, borde å ena sidan innebära att inskränkning av rättigheten bör göras med viss försiktighet. Å andra sidan är inskränkningen legitim vilket betyder att barns rätt till trygghet, vård och säkerhet bör väga tyngre än deras rätt till sexuellt självbestämmande.

5.1.2 Rättstillämpningen i förvaltningsrätterna och fjärde kapitlets tre teman

Tidigare studier på området, resultatet och identifieringen av riskbeteenden och riskmiljöer av rättsfallsstudien bidrog till utformningen av typfallen. Att det förekom osäkerhet i målen samt att vissa av målen befann sig i en gråzon motiverade en undersökning med tre teman. Gråzonsfallen bedömdes ha en annan bakomliggande problematik än missbruk eller kriminalitet som utgör förutsättningar för vård enligt 3 § LVU. Det framgick i domarna och domskälen att barnen i gråzonsfallen led av psykisk ohälsa, blivit sexuellt utsatta samt utvecklat ett riskbeteende motiverat av andra anledningar än det övriga materialet.

De tre teman som undersöktes i fjärde kapitlet i uppsatsen var begreppet normbrytande beteende, lagstiftarens syfte med vårdformen samt huruvida sexuellt våld, oavsett barnets eller den ungas passivitet alternativt aktivitet, bör betraktas som utsatthet likt annan lagstiftning. Denna undersökning bedömdes vara nödvändig för att undersöka om tvångsvård är en proportionerlig åtgärd i enlighet med hur vård bereds i förvaltningsrätter idag samt tillvarata barn och ungas rätt att erhålla behövlig vård och skydd för sexuellt våld.

¹⁶⁸ Läs mer i avsnitt 3.4.1

¹⁶⁹ Läs mer i avsnitt 1.4.4

¹⁷⁰ Läs mer i avsnitt 4.2.3.

5.1.3 Tema 1: Normbrytande sexuellt

Temat normbrytande beteende har behandlats mer extensivt tidigare i uppsatsen.¹⁷¹ Praxis avseende rekvisitet socialt nedbrytande beteende har avgjort att de exempel som anges i förarbeten inte är uttömmande.¹⁷² De kammarrättsavgöranden som finns på området utgör inte gällande rätt men har viss normerande verkan.

Den sammanfattande konklusionen är att det är otydligt vilka beteenden som faller inom begreppet socialt nedbrytande beteende i sexuell kontext. Det är svårt att värdera hur allvarlig en normöverträdelse är samt hur många normöverträdelser den unga ska göra för att agerandet ska anses utgöra ett beteende och inte ett obetänksamt handlande. Vid bedömning om beteende föreligger kan analys göras med stöd av vårdbehovsrekvisitets fyra krav på intensitet, varaktighet, aktualitet samt mottaglighet.¹⁷³

5.1.4 Tema 2: Barn och unga med psykisk ohälsa och/eller funktionsnedsättningar

Barn och unga med psykisk ohälsa och/eller funktionsnedsättningar har uppmärksammats utgöra riskgrupper för olika former av sexuell utsatthet så väl som utveckling av sexuella riskbeteenden.¹⁷⁴ Vidare visar forskning att psykisk ohälsa och självskadebeteende är vanligt hos flickor som har adhd.¹⁷⁵ Nio av flickorna i rättsfallsstudien beskrevs ha ett självskadebeteende och sexton beskrevs ha psykisk ohälsa.¹⁷⁶ Det har konstaterats att självskadebeteende är vanligt förekommande bland de flickor som vårdas på SiS, där socialt nedbrytande beteende utgör en vanlig placeringsgrund.¹⁷⁷

Doktrin har vidare poängterat att barn kan ha praktiska svårigheter att utkräva eller erhålla sina rättigheter då de vid 15 års ålder tilldelas rätten att föra sin talan i LVU-mål. Personer med funktionsnedsättningar kan ha svårighet med delaktighet i rättsprocessen.¹⁷⁸ Vidare skulle jag vilja påstå att ämnets känsliga natur kan ha viss påverkan på barn och ungas delaktighetsförmåga i processen.

Det har uppmärksammats i uppsatsen att det råder en enighet att varken utveckla LPT eller LVU att omfatta barn och unga med psykiska problem då de ska erhålla hjälp från psykiatrin. Det framgår vidare att det föreligger ett bristande samarbete mellan socialtjänsten och barn- och ungdomspsykiatrin, något lagstiftaren varit medveten om i årtionden.¹⁷⁹ Psykisk ohälsa orsakat av

¹⁷¹ Läs mer i avsnitt 4.1.

¹⁷² Läs mer i avsnitt 2.3.1.2.

¹⁷³ Läs mer i avsnitt 2.2.2

¹⁷⁴ Läs mer i avsnitt 4.2.2 och 4.2.3

¹⁷⁵ Läs mer i avsnitt 4.2.2.

¹⁷⁶ Läs mer i avsnitt 3.4.

¹⁷⁷ Läs mer i avsnitt 4.2.3

¹⁷⁸ Läs mer i avsnitt 1.4.4

¹⁷⁹ Läs mer i avsnitt 4.2.1.

sexuell utsatthet borde tämligen falla inom psykiatrins område. Vidare kan det ifrågasättas om även barn som först blivit utsatta och sedan utvecklat ett sexuellt riskbeteende till följd av sin utsatthet bör erhålla behandling via psykiatri. RÅ 2010 ref. 24 förutsätter en kompetens hos de involverade parterna i processen att kunna bedöma vilka beteende som är att betrakta som symtom på en psykiatrisk störning. Det innebär att det finns en risk att barn och unga med funktionsnedsättningar vårdas på grund av sin funktionsnedsättning och att barn och unga med psykisk ohälsa inte erhåller den vård de behöver.

Jag ställer mig därmed kritisk till om barns utsatthet/risktagande kopplat till psykisk ohälsa bör falla inom begreppet socialt nedbrytande beteende. Avsaknaden av vägledning och den förutfattade meningen att kompetens finns hos samtliga förvaltningsrätter orsakar en rättsosäkerhet idag för barn och unga med psykiatriska problem att få sina rättigheter tillgodosedda. Det finns vidare en risk att domare med god förståelse för psykiatriska störningar och dess symtombilder blir bakbunden då hens opartiskhet och syfte bakom ett sådant osedvanligt ställningstagande kan ifrågasättas. Det råder enighet i rättsfallsstudien att vård ska beredas i nästan samtliga fall. Det antyder att man hellre vårdar i förebyggande syfte än att värdera om beteendet den unga uppvisar bör klassas som normbrytande eller ett obetänksamt handlande, om vårdbehovsrekvisitet är uppfyllt samt i ett senare led gör bedömningen huruvida den ungas beteende bör betraktas som ett symtom på den ungas psykiatriska störning. Att skyddsbehovet blir så centralt i underrätterna är inte märkligt med tanke på de allvarliga konsekvenser sexuell utsatthet kan leda till.

5.1.5 Tema 3: Utsatthet – ett beteende eller inte?

Detta tema avser inte att komma med konkreta lösningar utan snarare diskutera ett antal frågeställningar som aktualiseras under arbetet med uppsatsen vilka kan ha betydelse för hur lagen borde vara. Jag vill uppmärksamma läsaren på att denna del är mer reflekterande jämfört med övriga delar av uppsatsen.

Inledningsvis nämnde jag i uppsatsens frågeställningar och syfte att jag inte anser att sexuell utsatthet, oavsett barnets eller den ungas egna aktivitet respektive passivitet i förhållande till denna, bör kategoriseras som ett beteende motiverat av att man funnit att sexuellt våld och riskbeteenden framför allt utgör ett led av ett större jämställdhetsproblem och mäns våld mot kvinnor.¹⁸⁰ Detta tema kan delas in i två delar: betydelsen av ordalydelsen samt om en ny paragraf baserad på utsatthet utanför hemmet skulle vara förenligt med lagstiftarens syfte med vården.¹⁸¹

¹⁸⁰ Läs mer i avsnitt 1.2

¹⁸¹ Läs mer i avsnitt 1.4.

5.1.5.1 *Ordalydelsen och värderingen av utsatthet*

Ordalydelsen i 3 § LVU är att den unga utsätter sin hälsa eller utveckling för en påtaglig risk. Konsekvensen av ordalydelsen, i angiven sexuell kontext, blir därmed att den unga anses självant ha orsakat sin utsatthet. Jag har svårt att tro att det är lagstiftarens syfte med paragrafen, åtminstone i vissa situationer. Förarbeten till nytt lagförslag om utvidgningen om våldtäkt mot barn har identifierat att barn, liksom flickor som framgår i rättsfallstudien, med funktionsnedsättningar, psykisk ohälsa och/eller ett missbruk har svårt att värna om sin sexuella integritet.¹⁸² Vidare framgår det av förarbeten att det som gör prostitution möjligt är efterfrågan snarare än utbudet och att de som säljer sex befinner sig i en utsatt situation vilket i sin tur motiverat den svenska modellen avseende försäljning av sex.¹⁸³ Barn har målsägandestatus i mål om sex mot ersättning enligt 6 kap. 9 § BrB. Det framstår som någorlunda motsägelsefullt att man i viss lagstiftning erkänner barn och unga som utsatta men i annan lagstiftning skuldbelägger samma personer genom att den unga tillskrivs ett beteende som orsakat eller föranlett att de blivit utsatta för någon annans våld och/eller riskerar att utsättas för sexuellt våld igen.

Det har betydelse om samhället anser att personen är brottsutsatt eller inte, särskilt gällande stöd- och hjälpinsatser. Flickorna i rättsfallsstudien är inte Christies ideala offer.¹⁸⁴ Visserligen kan de vara underlägsna sin förövare, men de kanske inte är involverade i en respektabel aktivitet, på en respektabel plats och känner sin förövare. Tillskrivningen i skuld gör att flickorna i materialet inte ses som oskyldiga, kanske rent av upplevs de bidra eller ha orsakat sin utsatthet. Utöver att tillskrivningen av skuld inte är konform med annan lagstiftning kan den vidare orsaka långtgående konsekvenser för de utsattas förtroende för myndigheter samt deras vilja att söka hjälp i framtiden.

Jag anser att lagstiftaren bör ta hänsyn till den här typen av konsekvenser motiverat av att man funnit att offer och förövare ofta har ett samband med varandra samt att det finns en högre risk för återupprepad våldutsatthet och utvecklingen av ett sexuellt riskbeteende hos de personer som tidigare blivit utsatta för sexuellt våld.¹⁸⁵ Om det är lagstiftarens syfte att i framtiden identifiera sexuellt utsatta barn som utsatta eller inte i LVU återstår helt enkelt att se.

5.1.5.2 *Behovet av en ny paragraf?*

Under mitt samtal med Maria Vogel nämnde hon i förbigående att det kanske finns ett behov av en paragraf baserad på utsatthet utanför hemmet. Vi

¹⁸² Läs mer i avsnitt 4.2.3.

¹⁸³ Läs mer i avsnitt 4.3.4.2.2.1.

¹⁸⁴ Läs mer i avsnitt 4.3.3.

¹⁸⁵ Läs mer i avsnitt 4.3.2 och 4.3.3.

diskuterade inte detta närmre men Vogels de lege ferenda-lösning har varit mycket närvarande i mina reflektioner i uppsatsens slutförande. En sådan lösning hade kunnat se ut följande:

3 a § Vård skall beslutas om den unge befinner sig i en utsatt miljö utanför hemmet där hens hälsa eller utveckling påtagligt riskerar att skadas.

Paragrafen skulle å ena sidan innebära att brottsutsatta barn och unga skulle identifieras som utsatta, vilket i sin tur skulle påverka deras möjlighet att få hjälp och bli bemötta i sin utsatthet. Att sexuell utsatthet kan medför ett vårdbehov är tämligen självklart, särskilt när den unga blivit utsatt för upprepat sexuell våld och/eller är på väg att/har utvecklat ett sexuell riskbeteende till följd av att hen inte fått det stöd eller hjälp hen var i behov av. Paragrafen skulle å andra sidan ställa krav på en vårdform som inte finns idag.

Paragrafen allena hade därmed varit otillfredsställande utan utvecklandet av en vårdform där personalen hypotetiskt har psykiatrisk kompetens, särskild kunskap om sexuell våld och dess effekter, missbruksproblematik och funktionsnedsättningar samt kan erbjuda traumabehandling. Antingen behöver samarbetet mellan socialtjänsten och barn- och ungdomspsykiatri utvecklas på riktigt alternativt behöver vården specialiseras för att upprätthålla art. 34 och art. 39 i barnkonventionen.

5.2 Avslutning

LVU är en skyddslagstiftning som blir aktuell då barn och unga inte kan erbjudas frivilliga insatser med samtycke. Vård kan vid situationer som anges i 2 och 3 §§ beredas med stöd av LVU. Vårdbehovet ska vara i proportion till lagstiftningens syfte. Tvångsvård är en integritetsingripande åtgärd, det som är bäst för den unga ska vara avgörande för beslut samt ska insatserna präglas av respekt för den unges människovärde och integritet.

Uppsatsen ämnade att undersöka gällande rätt avseende sexuella riskbeteenden, utsatthet och destruktiva sexuella miljöer inom rekvisitet annat socialt nedbrytande beteende i 3 § LVU. Det har framkommit ett flertal problem i rättssäkerhetssynpunkt.

För det första behövs det ett förtydligande från lagstiftaren alternativt att HFD prövar frågan om vad som utgör normbrytande beteende i sexuell kontext samt hur allvarliga dessa normöverträdelser är för att kunna särskilja när det föreligger ett obetänksamt handlande av en ung människa eller ett normbrytande beteende. Denna typ av värdering saknas helt i förarbeten, praxis och doktrin. Det innebär att det saknas förutsägbarhet och det föreligger en risk att barn och unga tvångsomhändertas utan att det är proportionerligt till den ungas vårdbehov.

För det andra förekommer det praktiska svårigheter för domstolar att avgöra vilka riskbeteenden som skulle kunna utgöra symtom på barn och ungas funktionsnedsättningar samt psykiska ohälsa. Ett förtydligande från lagstiftaren hade varit önskvärt då det kunnat vägleda vilka symtombilder som kan härledas till respektive funktionsnedsättning eller diagnos samt vilka köns-mässiga skillnader det förekommer i symtombilden. Det framstår som rättso-säkert att förutsätta att denna kunskap finns bland de som är involverade i rättsprocessen idag. Därmed finns det en risk att unga omhändertas på grund av att de har en funktionsnedsättning och/eller en psykisk ohälsa motiverat av symtombilder som självskadebeteende och impulsivitet. Rättstillämpningen i underrätterna skiljer sig i viss mån från lagstiftningens angivna syfte och rättspraxis.

För det tredje indikerar avsaknaden av pojkar att deras utsatthet eller risktagande värderas annorlunda än flickors. Det kan i sin tur innebära att flickor och pojkar inte behandlas lika i enlighet med likhetsprincipen. Detta är något som uppmärksammats i tidigare angivna studier.

Avslutningsvis ställer jag mig undrandes till huruvida sexuellt risktagande bör utgöra ett normbrytande beteende då man i annan lagstiftning värderar det som sexuell utsatthet. Tidigare sexuella övergrepp beskrivs ha en avgörande roll för inträdet till att sälja sex. Sexuellt självskadebeteende kan tolkas som en reaktion på övergrepp. Detta är förenligt med Finkelhor och Brownes förklaringsmodell samt Hammarström och Fredlunds studier på området. Pettersson och A. Vogel har i sin studie konstaterat att det förekommer luddiga gränser mellan eget beteende och utsatthet, vilket i sin tur leder till en form av ansvariggörande av flickor för andras beteende mot dem. Viktimologisk forskning har visat att det har betydelse om samhället ser personen som brotts-utsatt eller inte för att personen ska kunna erhålla hjälp och stöd. Denna teori är förenlig med hur brottsutsatta behandlas i vårt förvaltningsrättsliga system. Brottsutsatta barn och unga erhåller inte individanpassad vård för sin sexuella utsatthet. Detta torde vara oförenligt med behovs- och solidaritetsprincipen. Nya förarbeten har poängterat att barn och ungas rätt till rehabilitering och återanpassning måste tillgodoses under en placering. Det bristande samarbetet mellan barn- och ungdomspsykiatri samt socialtjänsten har uppmärksammats i flera årtionden. Vården som bedrivs med stöd av LVU är inte anpassad för att vårda barn och unga med sexuella trauman. Det går därmed rimligen att ifrågasätta logiken bakom att tvångsvårda barn och unga motiverat av sexuellt risktagande när det saknas en vårdform utformad att tillgodose det vårdbehov som motiverade tvångsvården.

Jag uppmuntrar till framtida forskning hur man ska kunna stärka barn och ungas rättigheter i LVU-processen. Tre områden som bör utredas närmre är hur pojkar i sexuell utsatthet ska identifieras, om det långtgående utredningsansvaret upprätthålls i rättstillämpningen i LVU-förfarande och om det finns ett behov att införa ska-krav avseende läkarundersökningar inför

vårdansökan.¹⁸⁶ Vidare har Barnrättsbyråns och Childhoods rapport ”Vem ska tro mig?” från 2023 uppmärksammat att barn och unga som vårdas på SiS-hem har inrapporterat händelser, anmälningar eller klagomål gällande sexuell kränkning eller våld vid 209 tillfällen under 40 månader. 193 av de 209 dokumenterade tillfällena beskrivs personal som förövare.¹⁸⁷ Det har även uppmärksammats i uppsatsen att det ofta förekommer ett maktförhållande mellan den våldsutsatta och förövaren när den utsatta har en funktionsnedsättning.¹⁸⁸ Jag vill därav särskilt uppmuntra till forskning huruvida det straffrättsliga skyddet är tillräckligt för personer i beroendeställning inom vårdssituationer, såväl LVU, LVM, LPT som LSS och äldreomsorgen.

¹⁸⁶ Läs mer i avsnitt 3.4.3.2.

¹⁸⁷ Barnrättsbyrån, Childhood, *Vem ska tro mig? – En granskning av sexuella övergrepp på de statliga ungdomshemmen*, 2023, s. 8, 34 ff. samt 46 f., <https://indd.adobe.com/view/3609af4a-1557-46e5-9e89-87fddb6d844f>, (hämtad 2023-10-02).

¹⁸⁸ Läs mer i avsnitt 4.2.2.

Käll- och litteraturförteckning

Otryckta källor

Malin Bergman, psykolog på SiS HK, e-postkonversation den 16 februari 2023 samt 11 december 2023.

Tryckta källor

Offentligt tryck

Propositioner

Prop. 1979/80: 1 del A Om socialtjänsten.

Prop. 1989/90:28 Om vård i vissa fall av barn och ungdomar.

Prop. 1994/95:224 Barns rätt att komma till tals.

Prop. 2002/03:53 Stärkt skydd för barn i utsatta situationer.

Prop. 2004/05:45 En ny sexualbrottslagstiftning.

Prop. 2008/09:149 Vuxnas kontakter med barn i sexuella syften.

Prop. 2012/13:10 Stärkt stöd och skydd för barn och unga.

Prop. 2016/17:59 Trygg och säker vård för barn och unga som vårdas utanför det egna hemmet.

Prop. 2016/17:180 En modern och rättssäker förvaltning – ny förvaltningslag.

Prop. 2017/18:177 En ny sexualbrottslagstiftning byggt på frivillighet.

Utredningsbetänkande

SOU 2000:77 Omhändertagen – Samhällets ansvar för utsatta barn och unga.

SOU 2010:49 Förbud mot köp av sexuell tjänst. En utvärdering 1999–2008.

SOU 2015:71 Barns och ungas rätt vid tvångsvård. Förslag till ny LVU.

SOU 2023:80 – Ett starkare straffrättsligt skydd – mot sexuella kränkningar, bedrägerier i vissa fall och brott med hatmotiv avseende kön.

SOU 2023:97 Ut ur utsatthet.

Utskottsbetänkanden

Bet. SoU 1979/80:44 Socialutskottets betänkande med anledning av dels prop. 1979/80:1 Om socialtjänsten m.m.

Litteratur

Andersson, Fredrik, Kriminologins grunder, Studentlitteratur AB, upp.1, 2021.

Finkelhor, D., & Browne, A. (1985). The traumatic impact of child sexual abuse: A conceptualization. *American Journal of Orthopsychiatry*, 55(4), 530–541.

Granström, Görel, Mannelqvist, Ruth, Enarsson, Therese, Holm Fanny, Landström, Lena, Brottsoffer – rättsliga perspektiv, 2 uppl., Studentlitteratur AB, 2021.

Hydén, M. Att bli brottsoffer är inte någon enkel sak., In Heber, A., Roxell, L. (eds), Att odla kriminologi. Perspektiv på brott & utsatthet: Festskrift till Eva Tiby, Stockholm: Stockholms universitet; 2019.

Lehrberg, Bert, Praktisk juridisk metod, 12 uppl., Iusté Aktiebolag, 2020.

Mattsson, Titti, Barnrättsperspektivet i tvångsvården för barn och unga, I: Leviner, Pernilla, Lundström, Tommy, Tvångsvård av barn och unga, s.104–125, 1 uppl., Wolters Kluwer Sverige AB, Visby, 2017.

Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red.), Juridisk metodlära, s. 21–46, 2. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2018.

Peczenik, A, Vad är rätt? Om demokrati, rättssäkerhet, etik och juridisk argumentation, Nordstedts juridik, 2021.

Schlytter, Astrid, Kön och juridik i socialt arbete, Studentlitteratur AB, 1999.

Svensson, Gustav Högsta förvaltningsdomstolen och tvångsvården, Nordstedts Juridik, 1. Upplagan, 2012.

Lagkommentarer

Bexar, Mikaela, Brottsbalk (1962:700) 6 kap. 1 §, Karnov (JUNO), besökt 2023-10-02.

Bexar, Mikaela, Brottsbalk (1962:700) 6 kap. 10 a §, Karnov (JUNO), besökt 2023-10-13.

Clevesköld, Lars lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, Beredande av vård, Karnov (JUNO), besökt 2023-09-05.

Clevesköld, Lars, lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga 1 § Karnov (JUNO), besökt 2023-10-07.

Clevesköld, Lars, lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga 36 §, Karnov (JUNO), besökt 2023-08-31.

Jermsten, Rikard, förvaltningsprocesslag (1971:291) 8 §, Karnov (JUNO), besökt 2023-11-28.

Lundgren, Sunesson, *Nya sociallagarna*, lag (1990:52) med särskilda bestämmelse om vård av unga 32 § (JUNO), besökt 2023-12-14.

Lönnheim, Charlotte, lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga 1 §, Lexino (JUNO), besökt 2023-09-05.

Lönnheim, Charlotte, lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga 3 §, Lexino (JUNO), besökt 2023-09-05.

Artiklar

Bering, Sofia, svt nyheter, Polis larmar: Risk för ökad prostitution när fler säljer nakenbilder, <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/polis-larmar-fler-saljer-nakenbilder-online-risk-for-okad-prostituion>, publicerad 2021, besökt 2023-11-27.

Dagens Nyheter, Fortsatt långa väntetider till adhd utredningar, <https://www.dn.se/sverige/fortsatt-langa-vantetider-till-adhd-utredningar/>, publicerad 2023.

Kopp, Svenny, Läkartidningen, Symtom, diagnostik och förlopp vid ADHD hos flickor och kvinnor, <https://lakartidningen.se/klinik-och-vetenskap-1/artiklar-1/temaartikel/2022/02/symtom-diagnostik-och-forlopp-vid-adhd-hos-flickor-och-kvinnor/>, besökt 2023-11-23.

Oldberg, Erika, "Forskare: ”Sugardejting – en del av att normalisera prostitution”", *Sydsvenskan*, 30 april 2023, <https://www.sydsvenskan.se/2023-04-30/forskare-sugardejting-en-del-av-att-normalisera-prostitution>.

Velsasco, Daniel, Sveriges Radio, Sex anges som skäl för tvångsvård av flickor, <https://sverigesradio.se/avsnitt/sex-anges-som-skal-for-tvangsvard-av-flickor>, besökt 2023-11-18.

Whittle, Helen C., Hamilton-Giachritsis, Catherine E., Beech, Anthony R., "Under His Spell": Victims' Perspectives of Being Groomed Online, <https://www.mdpi.com/2076-0760/3/3/404>

Zila, Josef: 'Om rättssäkerhet.' SvJT 1990 s. 284–305.

Nationella rapporter och dokument

Brottsförebyggande rådet, kortanalys 6/2018 Brott i nära relationer bland unga.

Brottsförebyggande rådet, rapport 2020:6 Den nya samtyckeslagen i praktiken: En uppföljning av 2018 års förändringar av lagreglerna rörande våldtäkt.

Brottsförebyggande rådet, rapport 2021:15 Våld i ungas parrelationer.

Brottsförebyggande rådet, rapport 2022:4 Utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling: En uppföljning av lagens tillämpning

Brottsförebyggande rådet, rapport 2022:5 Skolundersökningen om brott 2021: Om utsatthet för och delaktighet i brott.

Brottsförebyggande rådet, rapport 2023:8 Polisanmälda brott mot barn i åldern 7–15 år.

Elektroniska källor

1177, Adhd, <https://www.1177.se/Skane/sjukdomar--besvar/hjarna-och-nerver/neuropsykiatriska-funktionsnedsattningar/adhd/>, besökt 2023-10-20.

1177, Autism, <https://www.1177.se/Skane/sjukdomar--besvar/hjarna-och-nerver/neuropsykiatriska-funktionsnedsattningar/autism/>, besökt 2023-10-20.

1177, Intellectuell funktionsnedsättning, <https://www.1177.se/Skane/sjukdomar--besvar/hjarna-och-nerver/larande-forstaelse-och-minne/intellektuell-funktionsnedsattning---utvecklingsstoring/>, besökt 2023-12-01.

Barnrättsbyrån, Childhood, *Vem ska tro mig? – En granskning av sexuella övergrepp på de statliga ungdomshemmen*, <https://indd.adobe.com/view/3609af4a-1557-46e5-9e89-87fddb6d844f>, 2023, hämtad 2023-10-02.

Brottsförebyggande rådet, Om brottsstatistiken, <https://bra.se/statistik/om-brottsstatistiken.html>, besökt 2023-10-30.

Brottsofferjouren, Begreppet brottsoffer, <https://www.brottsofferjouren.se/brottsofferstod/begreppet-brottsoffer/>, besökt 2023-10-30.

Folkhälsomyndigheten, Sexualitet och hälsa bland unga i Sverige: Ung-KAB15- en studie om kunskap, attityder och beteende bland unga 16–29 år, <https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/11272529714342b390d40fe3200f48cf/sexualitet-halsa-bland-unga-sverige-01186-2017-1-webb.pdf>, hämtad 2023-10-23.

Folkhälsomyndigheten, Sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter bland homo och bisexuella samt transpersoner – Resultat från befolkningsundersökningen SRHR2017, <https://www.folkhalsomyndigheten.se/publikationer-och-material/publikationsarkiv/s/sexuell-och-reproduktiv-halsa-och-rattigheter-bland-homo--och-bisexuella-samt-transpersoner-/?pub=71752>, besökt 2023-11-09.

Fredlund, Cecilia, Adolescents selling sex and sex as self-injury, <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1272828/FULLTEXT01.pdf>, 2019, hämtad 2023-10-18.

Fredlund, Cecilia, Jonsson, Linda S., Archives of Sexual Behavior (2023), Perceived Help and Support for Sex as Self-Injury: A Qualitative Study of a Swedish Sample, <https://link.springer.com/article/10.1007/s10508-022-02437-x>, hämtad 2023-10-18.

Habilitering & Hälsa Region Stockholm, *Diagnoskriterier för adhd*, <https://www.habilitering.se/fakta-och-rad/kort-om-funktionsnedsattningar/adhd/diagnoskriterier-for-adhd/>, besökt 2023-12-30.

Hammarström, Sofia, Identification of young people at risk of sexual ill health: implementing a new tool in youth clinics, <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1581343/FULLTEXT01.pdf>, Department of Medical and Health Sciences, Linköping University, Sweden, 2021, hämtad 2023-11-27.

Jonsson, Linda, Svedin, Carl Göran, Barnafriid Nationellt kunskapscentrum, Barn utsatta för sexuella övergrepp på nätet, <https://allmannabarnhuset.se/product/fordjupningsrapport-barn-utsatta-for-sexuella-overgrepp-pa-natet/>, 2017, hämtad 2023-12-13.

Jämställdhetsmyndigheten, Sugardejting – Ett annat ord för prostitution, <https://jamstalldhetsmyndigheten.se/aktuellt/nyheter/sugardejting-ett-annat-ord-for-prostitution/>, besökt 2023-10-18.

Karolinska Institutet, Nya rön om långtidsbehandling vid adhd och kopplingen till hjärt-kärlsjukdom, <https://nyheter.ki.se/nya-ron-om-langtidsbehandling-vid-adhd-och-kopplingen-till-hjart-karlsjukdom>, besökt 2023-11-30.

Kunskapsguiden, Om självska debeteende, <https://kunskapsguiden.se/omraden-och-teman/psykisk-ohalsa/sjalvska debeteende/om-sjalvska debeteende/>, besökt 2023-10-17.

Kunskapsguiden, "Risk- och skyddsfaktorer för normbrytande beteende", <https://kunskapsguiden.se/omraden-och-teman/barn-och-unga/barn-och-unga-som-begar-brott/risk--och-skyddsfaktorer-for-normbrytande-beteende/>, hämtad 24 december 2023.

Länsstyrelsen, Västermanlands län, Vem ser oss?: En studie om kvinnor i missbruk och deras upplevelser av våld i nära relation, <https://catalog.lansstyrelsen.se/store/23/resource/19>, 2021, hämtad 2023-10-25.

Mann, Adam J., Tull, Matthew T., Gratz, Kim L., Hiding in the open: Consideration of nonsuicidal self-injury by proxy as a clinically meaningful construct, <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/35794810/>, besökt 2023-10-18.

Nationella samordningen mot prostitution och människohandel, <https://nspm.jamstalldhetsmyndigheten.se/prostitution-och-manniskohandel/prostitution/>, besökt 2023-11-13.

Nationellt centrum för kvinnofrid, Ny forskning om sugardejting, <https://www.nck.uu.se/kunskapsbanken/om-kunskapsbanken/kunskapsbankens-reportagearkiv/?tarContentId=1012826>, besökt 2023-12-04.

Nationellt centrum för kvinnofrid, Uppbrottsprocessen, <https://www.nck.uu.se/kunskapsbanken/amnesguider/vald-i-nara-relationer/uppbrotsprocessen/>, besökt 2023-10-31.

Nationellt centrum för kvinnofrid, Våld och hälsa: En befolkningsundersökning om kvinnors och mäns våldsutsatthet samt kopplingen till hälsa, <https://kunskapsbanken.nck.uu.se/nckkb/nck/publik/fil/visa/418/NCK-rapport-prevalens-Vald-och-halsa-wwww.pdf>, hämtad 2023-10-02.

Nationellt centrum för kvinnofrid, Våldets uttryck och mekanismer, <https://www.nck.uu.se/kunskapsbanken/amnesguider/vald-i-nara-relationer/valdets-uttryck-och-mekanismer/>, besökt 2023-10-31.

Nationella vård- och insatsprogram, Självskadebeteende, <https://www.vardochinsats.se/sjaelvskadebeteende/>, besökt 2023-10-17.

Pettersson, Tove, Vogel, Maria A. *Rapport 2023:1, Tvångsomhändertaganden av unga – betydelse av kön, härkomst och socioekonomisk bakgrund för bedömningar i LVU-mål*, Kriminologiska institutionen Stockholm, hämtad 2023-11-30.

Polisen, Människohandel – lagar och fakta, <https://polisen.se/lagar-och-regler/lagar-och-fakta-om-brott/manniskohandel/>, besökt 2023-11-01.

Psykiatrisk störning. (u.å). I *Nationalencyklopedin*, <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/psykisk-st%C3%B6rning>, besökt 2023-12-25.

Regeringskansliet, Handlingsplan mot prostitution och människohandel: bilaga till regeringsbeslut 2018-02-08 nr II:1, <https://nspm.jamstalldohetsmyndigheten.se/media/5mjkppw3/handlingsplan-prostitution-och-m%C3%A4nniskohandel.pdf>, hämtad 2023-12-04.

Region Stockholm, http://dok.slso.sll.se/Autismforum/Om%20autism/Tabell_sv%C3%A5righetsgradering_autism.pdf, hämtad 2023-10-20.

RFSU och Funktionsrätt Sverige, Vill du ligga med mig då? – En kartläggning om sexuell hälsa hos personer med funktionsnedsättning och kronisk sjukdom, https://funktionsratt.se/wp-content/uploads/2021/06/Vill-du-ligga-med-mig-da_Rapport.pdf, hämtad 2023-11-09.

Riksförbundet Attention, Vad är NPF: En skrift om neuropsykiatriska funktionsnedsättningar, som ADHD, ASD, Tourettes syndrom och tal- och språkstörning, https://attention.se/wp-content/uploads/2021/05/attention_skrift_vad_ar_npf.pdf, hämtad 2023-10-24.

Socialstyrelsen, LVU: Handbok för socialtjänsten, <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/handbocker/2020-3-6642.pdf>, 2020, hämtad 2023-08-31.

Socialstyrelsen, Sex mot ersättning: Utbildningsmaterial om skydd och stöd till barn och unga, <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2015-5-2.pdf>, 2015, hämtad 2023-11-18.

Socialstyrelsen, Sex mot ersättning: Utbildningsmaterial om skydd och stöd till vuxna, <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2015-12-4.pdf>, 2015, hämtad 2023-11-13.

Socialstyrelsen, Skylla sig själv? Utbildningsmaterial om våld mot kvinnor med miss-bruks- eller beroendeproblem, 2011, <https://www.lansstyrelsen.se/download/18.276e13411636c95dd93426c/1526905924713/Skylla%20sig%20sj%C3%A4lv.pdf>, hämtad 2023-12-04.

Socialstyrelsen, SOSFS 1997:15 (S) Allmänna råd, Socialstyrelsens allmänna råd om tillämpningen av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, <https://lagen.nu/sosfs/1997:15>, besökt 2023-09-13.

Socialstyrelsen, Våld i nära relationer: Handbok för socialtjänsten, hälso- och sjukvården och tandvården, <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/handbocker/2023-6-8592.pdf>, 2023, hämtad 2023-10-31.

Socialstyrelsen, Våld i nära relationer och hedersrelaterat våld: Ett utbildningsmaterial, <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2021-11-7607.pdf>, 2021, hämtad 2023-10-31.

Socialstyrelsen, Vård för barn och unga i HVB utifrån deras samlade behov, <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2019-2-12.pdf>, hämtad 2023-11-09.

Socialstyrelsen, Ökning av nya fall av avsiktlig självdestruktiv handling bland flickor under pandemiåret 2021, <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2022-10-8154.pdf>, hämtad 2023-10-18.

Statens institutionsstyrelse, SiS i korthet 2022 – En samling statistiska uppgifter om SiS, <https://www.stat-inst.se/globalassets/arlig-statistik/sis-i-korthet-2022.pdf>, hämtad 2023-12-11.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset, Unga, sex och internet efter #MeToo – om ungdomars sexualitet och utsatthet för sexuella övergrepp och sexuell exploatering i Sverige 2020/2021, <https://allmannabarnhuset.se/product/unga-sex-och-internet-efter-metoo/>, hämtad 2023-11-09.

Sveriges Kommuner och Regioner, *Hälsoundersökningar för placerade barn: Nationell kartläggning om hälsoundersökningar för placerade barn, 2020*

Rättsfallsförteckning

Högsta förvaltningsdomstolen

RÅ 83:2:41

RÅ 84:2:31

RÅ 1996 ref. 61

RÅ 2000 ref. 33.

RÅ 2010 ref. 24.

HFD 2014 ref. 50

HFD 2015 ref. 7.

HFD 2015 ref. 42.

HFD 2017 ref. 42.

HFD 2023 ref. 33.

Högsta domstolen

NJA 2019 s.1064.

Övriga svenska domstolar och förvaltningsmyndigheter

Se bilaga A.